

שארית ישראל: עבר, הווה ועתיד

ד"ר ארנולד פרוכטנבאום

The Remnant of Israel: Past, Present, and Future

Dr. Arnold Fruchtenbaum

www.ariel-israel.org.il

תוכן העניינים

3	הקדמה
3	א. המשמעות
3	ב. השלכות המשתמעות ממושג השארית
3	ג. הרעיון
4	א. העבר
4	א. אליהו: מלכים א טז 29 – יט 18
4	1. המערכת הדתית החדשה: מלכים א טז
4	2. המאורע ההיסטורי שהוליד את הדוקטרינה: מלכים א יז
5	3. "דו קרב" עם אלוהים: מלכים א יח
5	4. קורותיו של אליהו: מלכים א יט
7	ב. "ספר עמנו אל": ישעיהו ז 1 – יב 6
8	א. ההווה
8	א. איגרת פטרוס הראשונה ב 10-1
8	1. הקדמה: איגרת פטרוס הראשונה א 2-1
9	2. המצב הרוחני של השארית: איגרת פטרוס הראשונה ב 3-1
9	3. אבן נגף וצור מכשול: איגרת פטרוס הראשונה ב 4-10
12	4. סיכום
12	ב. רומים ט 1 – יא 24
12	1. הקדמה
15	2. התאולוגיה של דחיית עם ישראל את המשיח: רומים ט 29-1
22	3. ההסבר לדחיית המשיח על ידי עם ישראל: רומים ט 30 – י 21
28	4. האם נטש אֱלֹהִים אֶת עַמּוֹ? - רומים יא 24-1
34	א. העתיד
34	א. שארית מישראל בזמן הצרה
34	ב. השארית הנאמנה
34	1. ההגדרה
35	2. השארית הנאמנה תישען על ה' בְּאֵמֶת: ישעיהו י 23-20
35	3. ההגנה על השארית הנאמנה: ישעיהו מא 8-16
36	4. אלוהים יספק לשארית הנאמנה את כל צרכיה
36	ג. השארית הנאמנה וישועת עם ישראל
36	1. רומים יא 25-36
39	2. הסתירה והפתרון
39	ד. שארית ישראל הנאמנה במלכות המשיח

אִם כֵּן, אֲנִי שׂוֹאֵל, הֲאֵם נִטַּשׁ אֱלֹהִים אֶת עַמּוֹ? בְּשׂוּם פְּנִים לֹא! הֲרִי גַם
אֲנִי בֶן עַם יִשְׂרָאֵל, מִזֶּרַע אַבְרָהָם וּמִשְׁבֵּט בְּנֵי־מִן.

(רומים א 1)

הקדמה

א. המשמעות

הדוקטרינה של "שארית ישראל" (the Remnant of Israel) מלמדת שבעם היהודי קיימים תמיד אנשים שמאמינים ונאמנים לה', ושכל המאמינים האלה הם שארית ישראל. לפיכך קיים עם ישראל כולו, הכלל או האומה, ובו בזמן קיימת גם שארית ישראל. מבחינה אתנית השניים זהים, אבל מבחינה רוחנית אינם זהים. השארית עשויה להיות גדולה או קטנה בתקופות שונות בהיסטוריה, אבל אף פעם אין מצב שבו אינה קיימת, מלבד זמן קצר אחרי שהמאמינים יילקחו לשמיים.

ב. השלכות המשתמעות ממושג השארית

יש חמש נקודות בהקשר זה. ראשית, כפועל יוצא ממושג שארית ישראל, השארית מורכבת ממאמינים בלבד. שנית, לא כל המאמינים נמנים עם השארית, שכן היא מורכבת רק ממאמינים יהודים. שלישית, השארית היא תמיד חלק מעם ישראל ואינה מנותקת ממנו כישות נפרדת; היא נבדלת, אך עדיין היא חלק מהעם. רביעית, משמעות הדבר היא שלמאמינים יהודים יש אזרחות כפולה; הם בו־זמנית חלק מישראל וגם חלק מקהילת המשיח. וחמישית, בתוך רעיון השארית, יש ניגוד כפול: ניגוד בין הניסי והלא־ניסי וניגוד בין הרעש והשקט (יורחב על כך בהמשך).

ג. הרעיון

רעיון השארית היה גלוי לעין כבר מתחילת ההיסטוריה של ישראל, כאשר בני ישראל התחילו להתרבות. כדוקטרינה, התיאולוגיה של השארית ראשיתה עם אליהו הנביא, ולאחריו היא פותחה על ידי הנביאים והמשיכה לאורך הברית החדשה.

א. העבר

א. אליהו: מלכים א טז – יט 18

1. המערכת הדתית החדשה: מלכים א טז

כאשר עלה עומרי לשלטון, נוסדה בממלכת ישראל בירה חדשה – שומרון, ונוסדה גם שושלת חדשה. אבל עומרי הלך בדרכו של ירבעם בן נבט ובחטאתו ועבד את עגל הזהב (מלכים א יב 25-33). חטאו של ירבעם לא היה המצאת דת חדשה לגמרי, אלא סילוף הדת האמיתית. היו אלה עיוות והשחתה של עבודת ה' שצמצמו את אלוהי ישראל לכדי אליל. למעשה, כשירבעם כונן את הפולחן לעגל הזהב הוא השתמש באותן מילים שבהן השתמש אהרון כאשר הציג את עגל הזהב שלו: **אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָעֵלֹךְ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם** (שמות לב 4).

בפסוקים 29-34 בפרק טז מסופר שכאשר אחאב בן עומרי עלה לשלטון, הוא לקח לו לאישה את איזבל בת מלך צידון, ויחד איתה הביא לישראל דת חדשה: עבודת הבעל, אל הסערה הכנעני. כך השתנה לגמרי ובאופן קיצוני המצב הדתי של עם ישראל, ובהתאם, השתנו גם יחסיו של אלוהים עם ממלכת ישראל. אל תוך הסביבה החדשה הזאת אלוהים שלח את אליהו, שחיוו היו מלאים סתירות ומצבים אירוניים.

2. המאורע ההיסטורי שהוליד את הדוקטרינה: מלכים א יז

אנשי ישראל השתחוו לבעל ומשום כך אלוהים שלח אליהם בצורת (פסוקים 1-7). כך מוצגת תחילת פעילותו של אליהו. זהו הניגוד הראשון בין הניסי-הפלאי, והלא-ניסי. אליהו קיבל אוכל באמצעות עורבים, אבל מים הוא קיבל באופן לא-ניסי מהנחל. לבסוף הבצורת השפיעה על הנחל ומימיו יבשו. אין ספק שאלוהים היה יכול לספק באופן על-טבעי מים לאדם אחד כפי שעשה ארבעים שנה בעבור שני מיליון אנשים במדבר. אבל אלוהים לא בוחר תמיד לפעול בדרך ניסית.

במקום זאת, אלוהים הורה לאליהו לעזוב את ארץ ישראל וללכת צפונה לפיניקיה (צידון), לאלמנה מהעיר הצידונית צרפת. זאת האירוניה הראשונה מבין רבות בחייו של אליהו. איזבל באה מצידון לישראל; אליהו הלך מישראל לצידון. בגלל איזבל, יהודים עבדו את הבעל, אלוהי צידון; בגלל אליהו, בסוף הפרק נראה שאנשים בצידון עובדים את ה' אלוהי ישראל.

3. "דו קרב" עם אלוהים: מלכים א יח

עקב הבצורת המצב החמיר, ואלוהים שלח את אליהו בחזרה לישראל כדי לקיים תחרות עם נביאי הבעל (פסוקים 1-24). התנאי היה שישראל יחליטו אחת ולתמיד מי האלוהים. אם הבעל יוכיח שהוא אלוהים, אזי שכל ישראל ימשיכו לעבוד אותו. אבל אם ה' יוכיח שהוא האלוהים, אזי אמורים כל ישראל לעזוב את עבודת הבעל ולעבוד את ה' לבדו.

באירוע הזה טמון הניגוד השני: הניגוד שבין רעש לשקט. בפסוק 29 נביאי הבעל, המוזמנים להיות הראשונים בעימות בינם לבין אליהו, קוראים בקול גדול לבעל, אבל על אף הרעש ההולך וגובר שהם מקימים, אין קול ואין עונה מהשמיים. כאשר מגיע תורו של אליהו, הוא פועל בדומייה – מתקן את המזבח ההרוס ומתפלל תפילה פשוטה. במענה לשקט של אליהו, השמיים מרעישים ואש נופלת מהם ואוכלת את בשר העולה למרות היותו ספוג במים (פסוק 38). ה' הוכיח שהוא האלוהים. נביאי הבעל נשחטים והבצורת מסתיימת.

4. קורותיו של אליהו: מלכים א יט

א. בריחת אליהו: מלכים א יט 8-1

וַיֵּגֵד אַחֲזָב לַאֲזָבָל, אֶת כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהֵי, וְאֶת כָּל-אֲשֶׁר הֵרַג אֶת-כָּל-הַנְּבִיאִים, בְּחָרֵב. וַתִּשְׁלַח אֲזָבָל מְלָאָךְ, אֶל-אֱלֹהֵי לַאֲמֹר: כֹּה-יַעֲשֶׂן אֱלֹהִים, וְכֹה יוֹסֵפוּן, כִּי-כַעַת מִחַר אֲשִׁים אֶת-נַפְשִׁי, כְּנִפְשׁ אֶחָד מֵהֶם. וַיֵּרָא, וַיִּקָּם וַיֵּלֶךְ אֶל-נַפְשׁוֹ, וַיָּבֵא, בָּאֵר שָׁבַע אֲשֶׁר לַיהוּדָה; וַיִּנַּח אֶת-נַעְרוֹ, שָׁם. וְהוּא-הֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר, דֶּרֶךְ יוֹם, וַיָּבֵא, וַיֵּשֶׁב תַּחַת רֶתֶם אֶחָד; וַיִּשְׂאֵל אֶת-נַפְשׁוֹ, לְמוֹת, וַיֹּאמֶר רַב עֵתָה יְהוָה קָח נַפְשִׁי, כִּי-לֹא-טוֹב אֲנִי מֵאַבְתָּי. וַיִּשְׁכַּב, וַיִּישָׁן, תַּחַת רֶתֶם אֶחָד; וְהִנֵּה-זֶה מְלָאָךְ נֹגֵעַ בּוֹ, וַיֹּאמֶר לוֹ קוּם אֲכֹל. וַיִּבֹט, וְהִנֵּה מֵרָאשְׁתּוֹ עֵגֶת רְצָפִים וְצַפְחֹת מֵיִם; וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתֶּה, וַיִּשְׁכַּב. וַיִּשְׁבַּע מְלָאָךְ יְהוָה שְׁנִית וַיִּגַע-בּוֹ, וַיֹּאמֶר קוּם אֲכֹל: כִּי רַב מִמָּךְ, הַדֶּרֶךְ. וַיִּקָּם, וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתֶּה; וַיֵּלֶךְ בְּלַח הָאֲכִילָה הַהִיא, אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה, עַד הַר הָאֱלֵהִים, חָרֵב.

תחושת הניצחון של אליהו התפוגגה כאשר איזבל איימה על חייו. אליהו הבין ממעשיה שממלכת ישראל לא תחדל מפולחן הבעל, וברח ליהודה (פסוקים 1-4); הוא הגיע לנגב כשהוא שקוע בדיכאון ושאל את נפשו למות. יש כאן אירוניה נוספת בחיי אליהו: הוא הנביא היחיד שביקש מה' שייקח את נפשו, אבל בסופו של דבר, הוא בהחלט לא מת!

מלאך האכיל אותו פעמיים ואז הוא המשיך במסעו אל הר חורב (פסוקים 5-8), שם היה לו מפגש מיוחד עם אלוהים. הר חורב־סיני היה המקום שבו כרת אלוהים ברית עם ישראל. שם הזהיר אלוהים את בני ישראל שלא יעבדו כל אל אחר מלבדו והעם התחייב לציית לכל מה שאלוהים ציווה.

ב. התלונה הראשונה של אליהו: מלכים א יט 9-10

וַיֹּאמֶר שָׁם אֶל-הַמַּעֲרָה, וַיֵּלֶן שָׁם; וְהִנֵּה דָבָר-יְהוָה, אֵלַי, וַיֹּאמֶר לוֹ, מִה-לָּךְ פֹּה אֵלֶיךָ. וַיֹּאמֶר קִנְאָה קִנְאָתִי לַיהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת, כִּי-עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-מִזְבְּחֹתֶיךָ הַרְסוּ, וְאֶת-נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בַחֲרָב; וְאַנְתָּר אֲנִי לְבַדִּי, וַיִּבְקְשׁוּ אֶת-נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ.

אלוהים שאל את אליהו למטרת בואו אל הר סיני, שם נכרתה ברית משה (פסוק 9). תשובתו של אליהו (פסוק 10) הייתה תלונתו הראשונה. זהו כתב אישום חמור נגד ישראל מפי נביא שסבל רבות ונאבק על מנת להביא את העם לכדי תשובה, אבל לשווא. אם ההאשמה הזו נכונה, זה ידרוש עונש מאלוהים.

ג. תגובתו של אלוהים: מלכים א יט 11-13

וַיֹּאמֶר, צֵא וְעַמְדָה בְּהָר לְפָנַי יְהוָה, וְהִנֵּה יְהוָה עֹבֵר וְרוּחַ גְּדֹלָה וְחֶזֶק מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר סֻלְעִים לְפָנַי יְהוָה, לֹא בְרוּחַ יְהוָה; וְאַחַר הָרוּחַ רֵעַשׁ, לֹא בְרֵעַשׁ יְהוָה. וְאַחַר הָרֵעַשׁ אֵשׁ, לֹא בְאֵשׁ יְהוָה; וְאַחַר הָאֵשׁ, קוֹל דְּמָמָה דְקָה, וַיְהִי כְשָׁמַע אֱלֹהֵי, וַיֵּלֶט פָּנָיו בְּאֲדָרְתוֹ, וַיֵּצֵא, וַיַּעֲמֵד פָּתַח הַמַּעֲרָה...

המענה של אלוהים לתלונה הראשונה של אליהו היה לשלוח שלושה דברים רועשים שבהם לא הייתה נוכחותו של אלוהים, ואז דבר רביעי, חרישי, שה' היה בו: קול דממה דקה. בתגובה, אליהו הליט את פניו באדרתו. זהו מנהג יהודי נפוץ בעת קרבה לאלוהים.

ד. פירוש ההתגלות: מלכים א יט 13-18

(1) התלונה השנייה של אליהו: פסוקים 13-14

...וְהִנֵּה אֵלַי, קוֹל, וַיֹּאמֶר, מִה-לָּךְ פֹּה אֵלֶיךָ. וַיֹּאמֶר קִנְאָה קִנְאָתִי לַיהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת, כִּי-עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-מִזְבְּחֹתֶיךָ הַרְסוּ, וְאֶת-נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בַחֲרָב; וְאַנְתָּר אֲנִי לְבַדִּי, וַיִּבְקְשׁוּ אֶת-נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ.

אלוהים שאל שוב את אליהו מדוע בא להר סיני (סוף פסוק 13). בתשובתו (פסוק 14), אליהו מעלה שוב את אותה האשמה נגד בני ישראל.

(2) תשובתו של אלוהים: מלכים א יט 15-18

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי, לֹךְ שׁוּב לְדִרְכֶּךָ מִדְּבַר דִּמְשָׁק; וּבֵאתָ, וּמְשַׁחְתָּ אֶת-חֲזָאֵל לְמַלְךְ עַל-אֲרָם. וְאַתָּה יְהוּא בֶן-נִמְשִׁי, תִּמְשַׁח לְמַלְךְ עַל-יִשְׂרָאֵל; וְאֶת-אֱלִישָׁע בֶּן-שַׁפְט מֵאֲבֵל מְחֹלָה, תִּמְשַׁח לְנָבִיא תַחְתֶּיךָ. וְהָיָה הַנְּמַלֵּט מִחֲרָב חֲזָאֵל יְמִית יְהוּא; וְהַנְּמַלֵּט מִחֲרָב יְהוּא, יְמִית אֱלִישָׁע. וְהַשְּׂאֲרָתִי בְיִשְׂרָאֵל, שְׂבַעַת אֲלָפִים: כָּל-הַבְּרָכִים, אֲשֶׁר לֹא-כָרְעוּ לְבַעַל, וְכָל-הַפָּה, אֲשֶׁר לֹא-נָשַׁק לוֹ.

כדאי לשים לב להקבלה הקיימת בין פסוקים אלה לפסוקים 11-13. במענה להאשמה השנייה של אליהו נגד ישראל, נאמר בפסוק 17 שאלוהים ישלח שלושה דברים "מרעישים" נגד ישראל. הוא ישלח את שלושתם אבל הוא לא יהיה בהם. הראשון הוא חזאל מלך ארם, שמקביל לרוח. כשם שהרוח הכתה בהר, חזאל הכה בישראל עד שצמצם מאוד את שטחה (מלכים ב ח 7-15; י 32-33; יג 3, 22-25). הדבר "הרועש" השני הוא יהוא, המקביל לרעש (רעידת האדמה). כשם שרעידת האדמה ביקעה את ההר, יהוא גרם למלחמת אזרחים שהשמידה לגמרי את שושלת בית אחאב וכן אנשים מבית המלך ביהודה (מלכים ב ט 1 – י 36). והדבר "הרועש" השלישי הוא אלישע, המקביל לאש. כשם שהאש בערה בהר, אלישע היה כאש בוערת נגד ישראל, שכן פעמים רבות המוות נלווה אליו למקומות שאליהם הלך (מלכים ב ב 23-24). ה' הוא ששלח את כל שלושת הדברים "המרעישים", אבל הוא לא היה בהם.

בפסוק 18, אלוהים אומר לאליהו שהוא אינו ירא האלוהים הנאמן היחיד שנותר, שכן הוא, אלוהים, השאיר בישראל שבעת אלפים איש אשר לא עבדו את הבעל. שבעת האלפים האלה היו שארית ישראל של אותה תקופה, והם היו מיעוט בקרב העם. השארית מקבילה לקול הדממה הדקה שבפסוק 12. השארית, בניגוד לחזאל, יהוא ואלישע, היא הדבר השקט; כל כך חרישי, שאליהו אפילו לא ידע שהיא קיימת. נוכחות אלוהים הייתה בשארית הזאת. המושג של שארית ישראל כקו תאולוגי מובחן, החל עם השארית ההיסטורית שמנתה שבעת אלפים איש בימי אליהו.

ב. "ספר עמנו אל": ישעיהו ז 1 – יב 6

ישעיהו הנביא הוא שניסח את רעיון השארית במונחים תאולוגיים, בעיקר בחטיבה המורכבת מפרקים ז עד יב, שיש המכנים אותה "ספר עמנו אל". השם "עמנו אל" מופיע בה שלוש פעמים: בישעיהו ז 14; ח 8, 10. בישעיהו ז 3-9 אמר ישעיהו לאחז מלך יהודה **הַשְׁמֵר** **וְהַשְׁקֵט אל-תִּירָא וְלִבְכָךְ אל-יִרָא**. המלך נקרא לשקוט ולבטוח באלוהי ישראל. במקום זאת אחז בחר לבטוח בצבא האשורי "הרועש" שיציל אותו. בעזרת הניגוד בין הרעש והשקט, ישעיהו ח 5-8 מצביע על כך שמי שאינם שייכים לשארית ישראל נוטים לשים את מבטחם במה שהוא "רועש", כמו הצבא האשורי, אבל השארית בוטחת בהשקט באלוהי ישראל ובדמות האלוהית העתידה לבוא, עמנו אל. ההשוואה הניגודית נעשית על ידי **מִי הַשְׁלַח** **הַהֲלָכִים לְאֵט** ובשקט, לעומת נהר הפרת הגואה זורם בעוצמה וברעש.

בסופו של דבר הרעש ישמיד את מי שאינם שייכים לשארית, אבל עמנו אל יושיע את המאמינים (לפי ישעיהו ח 9-11). אם כך, עמנו אל יהיה הגורם שבעטיו תהיה הפרדה בין השארית ובין מי שאינם שייכים לשארית. עמנו אל יהיה למקדש לשארית, אבל למי שאינם חלק מהשארית הוא יהיה **לְאָכֵן נִגְף וְלְצֹר מְקֻשָׁל** (פסוקים 14-15). בימי ישעיהו מה שהבדיל

בין השארית ובין מי שלא היו שייכים לשארית, היה גישתם כלפי התורה והנביאים. השארית בטחה בתורה ובנביאים וחיכתה לה' (ח 16-17).

רעיון השארית היה כל כך חשוב לישיעיהו עד שהוא נתן לאחד מבניו את השם "שאר ישוב" (ז 3), כלומר "שארית תשוב". במתן השם הזה ישעיהו צפה את הישועה הסופית, העתידית, של שארית ישראל (בפרק י 20-23: **וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא לֹא-יִוָּסֵף עוֹד שָׂאֵר יִשְׂרָאֵל וּפְלִיטַת בֵּית-יַעֲקֹב לְהִשָּׁעַן עַל-מִכְהוֹ וְנִשְׁעַן עַל-יְהוָה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בְּאֶמְתוֹ. שָׂאֵר יִשׁוּב שָׂאֵר יַעֲקֹב אֶל-אֵל גְּבוֹר...**). עד אז אלוהים הוא שהגן על השארית והבטיח את הישרדותה (מו 3-4). אבל בעתיד עמנו אל יהיה נקודת המחלוקת החדשה שתבדיל בין השארית ובין אלה שאינם נמנים עימה.

II. ההווה

דוקטרינת שארית ישראל מלמדת שבעם היהודי קיים תמיד חלק שמורכב ממאמינים. הברית החדשה מלמדת ששארית ישראל כיום מורכבת מיהודים שמאמינים שיסוע הוא המשיח. בברית החדשה הדוקטרינה הזאת מופיעה בעיקר בדיונים התאולוגיים של שאול השליח על ישראל (Israelology) באיגרתו אל הרומים, פרקים ט-יא. קטע נוסף על שארית ישראל שרלוונטי להווה של ישראל הוא איגרת פטרוס הראשונה ב 1-10.

א. איגרת פטרוס הראשונה ב 1-10

1. הקדמה: איגרת פטרוס הראשונה א 2-1

מֵאֵת פֶּטְרוֹס, שְׁלִיחַ יֵשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ, אֶל תּוֹשְׁבֵי תְּפוּצוֹת פּוֹנְטוֹס, גַּלְטֵיָה, קֶפְדוֹקֵיָה, אֲסִיָה וּבֵיתִינָה, הַנִּבְחָרִים עַל-פִּי יְדִיעֹתוֹ מִקֶּדֶם שֶׁל אֱלֹהִים הָאֵב, בְּקִדּוֹשׁ הָרוּחַ, אֶל צִיּוֹת יֵשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ וְהַזֵּית דָּמוֹ: חֲסֵד וְשָׁלוֹם יִשְׁפְּעוּ עֲלֵיכֶם לְמִכְבָּר.

כשמתייחסים לדברי שאול כלשונם, ברור שאיגרת זו לא נכתבה לקהילה ככלל וגם לא לקבוצה של מאמינים גויים, אלא למאמינים יהודים שחיו מחוץ לארץ ישראל בקרב אוכלוסייה בעלת רוב של גויים. שמעון פטרוס אינו משתמש באיגרת זו במילה "קהילה". בפסוק 1, המונח **תּוֹשְׁבֵי הַתְּפוּצוֹת** הוא מונח יהודי טכני ליהודים שחיים מחוץ לארץ ישראל. הוא מופיע גם ביוחנן ז 35 וביעקב א 1 (**הַתְּפוּצוֹת, הַשְּׂבָטִים שֶׁבְּגוֹלָה**), וכל הפרשנים מסכימים שהכוונה ליהודי הגולה. אין סיבה להוציא מכלל זה את האזכור באיגרת פטרוס הראשונה, שכן הוא תואם היטב את התפקיד ששמעון פטרוס נקרא למלא כשליח לנימולים (גלטים ב 7-8). יתרה מכך, הוא מזכיר את העובדה שקוראיו חיים בקרב גויים (איגרת פטרוס הראשונה ב 12; ד 3). רבים מנסים לטעון ש"גויים" משמעו "לא מאמינים", אבל המילה "גויים" אף פעם לא משמשת במשמעות זו בפי יהודים, וגם לא משמשת כך בברית החדשה, כפי שבדיקה

בקונקורדנציה תוכיח. פטרוס משתמש ב"גויים" במשמעות הרגילה של המילה, כלומר "לא יהודים". הוא פונה למאמינים יהודים שחיים בתוך רוב של גויים. אמירות כמו... **דַרְרַכְכֶם** **הַתְּפִלָּה שֶׁנֶחְלַתֶם מֵאַבֹתֵיכֶם** (א 18) נשמעות בבירור כאמירות יהודיות ומבדילות את המאמינים היהודים האלה מחייהם בעבר תחת היהדות הרבנית.

בחלק זה של האיגרת שמעון פטרוס מצביע על ההבדל בין השארית ובין מי שאינם שייכים לשארית. הוא רוצה להראות שבעוד שאלה שאינם השארית לא מילאו את התפקיד שנועד לה, השארית לא נכשלה בכך. לפיכך, מה שהוא אומר כאן אינו בהכרח נכון לגבי קהילת המשיח ככלל, אבל הוא נכון באופן ספציפי למאמינים היהודים שמהם מורכבת כעת שארית ישראל.

2. המצב הרוחני של השארית: איגרת פטרוס הראשונה ב 3-1

וְעַתָּה הִסִירוּ מֵעֲלֵיכֶם כָּל רָשָׁע וְכָל מְרֻמָּה, אֶת הַצְּבִיעוֹת וְהַקְּנָאָה וְכָל לְשׁוֹן הָרַע, וְכַעֲזוּלָיִם אֲשֶׁר זֶה מִקְרֹב נוֹלְדוֹ הַתְּאֵוֹ לְחֵלֶב הַזֶּה שֶׁל הַדְּבָר, לְמַעַן תִּגְדְּלוּ בְּאַמְצָעוֹתָו לִישׁוּעָה, אִם אַמְנֶם טַעַמְתֶּם כִּי טוֹב הָאֲדוֹן.

דבריו של שמעון פטרוס מראים שהוא כותב למאמינים יהודים שזקוקים לחלב הרוחני של דבר אלוהים.

3. אבן נגף וצור מכשול: איגרת פטרוס הראשונה ב 10-4

לאחר שתואר את המצב הרוחני של השארית בפסוקים 3-1, פטרוס מתייחס לנושא אבן הנגף וצור המכשול.

א. המשיח, האבן החיה: איגרת פטרוס הראשונה ב 4

אֲשֶׁר אַתֶּם נֹגְשִׁים אֵלָיו - אֲבֶן חַיָּה שֶׁמֵּאֲסוּהָ בְּנֵי אָדָם, אֲרֵה נִבְחָרָה וְיִקְרָה לְאַלְהֵיִם.

ישוע המשיח מתואר כאבן חיה אשר, אף על פי שמאסוה בני אדם, היא נבחרה ויקרה לאלוהים.

ב. מאפייני השארית: איגרת פטרוס הראשונה ב 5

וְגַם אַתֶּם, כְּאַבְנֵי חַיֹּת, נִבְנִים לְבֵית רוּחִי, לְכִהְנֹת קִדְשׁ, כְּדֵי לְהַעֲלוֹת זִבְחֵי רוּחַ רְצוּיִים לְאַלְהֵיִם בְּזִכּוֹת יֵשׁוּעַ הַמְּשִׁיחַ.

פטרוס, שברור שהוא חושב על שמות 5-6 (...וְהֵייתֶם לִי סִגְלָה מְקַל-הַעֲמִים, כִּי-לִי כָל-הָאָרֶץ. וְאַתֶּם תִּהְיוּ-לִי מִמְלַכְתַּת כְּהֵנִים, וְגוֹי קְדוֹשׁ...) אומר שעקב סוג הישועה שיש להם, המאמינים היהודים הם שני דברים. ראשית, הם **אַבְנֵי חַיֹּת**, ובתור שאלה הם חלק מ**בֵּית**

רוחני. בית רוחני זה הוא בית ישראל הרוחני, שארית ישראל, או, במילותיו של שאול, **ישראל השֵׁיִכִים לאלהים** (גלטים ו 16). שנית, המאמינים היהודים הם **כְּהֵנֶת קִדְשׁ**. גם זה היה תפקיד שעם ישראל נקרא למלא, כעם. הם נכשלו במילוויו אבל שארית ישראל ממלאת אותו ומעלה היום **זְבַחֵי רוּחַ רְצוּיִים לאלהים**.

ג. ההבחנה בין השארית ובין מי שאינם השארית: איגרת פטרוס הראשונה ב 6-8

משום כך אומר הכתוב: "הנני יסד בציון אבן פנה נבחרה ויקרה, והמאמין בה לא יבוש". על פן לכם המאמינים היא אבן היקרה, אבן לסוחרים - "אבן מאסו הבונים הייתה לראש פנה", וגם "אבן נגף וצור מכשול". ואמנם הם נקשלים בדבר בגלל סרבנותם, ולכך גם נועדו.

כדי להסביר את ההבדל בין השארית ובין מי שאינם השארית, פטרוס פותח עם המאפיינים של השארית: משום כך אומר הכתוב: "הנני יסד בציון אבן פנה נבחרה ויקרה, והמאמין בה לא יבוש". על פן לכם המאמינים היא אבן היקרה... (פסוקים 6 ותחילת 7).

פסוק 6 מצטט מישעיהו כח 16 כדי להראות שאבן הפינה היא המשיח הנבחר והיקר לפני ה' אלוהים האב, ושכל מי שמאמין בו לא יבוש. בתחילת פסוק 7 הוא מצביע על ההשלכות וקובע שהאבן-המשיח אכן יקרה, אך רק לכם המאמינים - לשארית.

בנוגע למי שאינם שייכים לשארית, נאמר בהמשך פסוק 7 ובפסוק 8: "...אבן לסוחרים - אבן מאסו הבונים הייתה לראש פנה", וגם "אבן נגף וצור מכשול". ואמנם הם נקשלים בדבר בגלל סרבנותם, ולכך גם נועדו.

בסוף פסוק 7 פטרוס מצטט מתהילים קיח 22 (אבן מאסו הבונים הייתה לראש פנה) ומראה שהאבן-המשיח שתידחה (תימאס) על ידי מנהיגי ישראל כבר נחזתה מראש בנבואה. בפסוק 8 הוא מצטט מישעיהו ח 14 (והיה למקדש ולאבן נגף וצור מכשול לשני בתי ישראל לפח ולמוקש ליושב ירושלים) כדי להראות שעבור הלא-מאמין, האבן-המשיח נועדה להיות אבן נגף וצור מכשול. ישעיהו התייחס להבדל הקיים בין השארית ובין מי שאינם השארית. פטרוס מסכם בסוף פסוק 8 עם ההשלכות המעשיות: אלה שאינם נמנים עם השארית נכשלים וניגפים, שכן אלה שנקשלים בדבר בגלל סרבנותם, אלה שדחו אותו, נועדו להיכשל. ישעיהו חזה ש"עמנו אל" יהיה נקודת המחלוקת בין השארית ובין מי שאינם שייכים לה. פטרוס מלמד שזה התרחש בזמנו ושישוע המשיח הפך להיות נקודת המחלוקת החדשה הזו.

ד. מאפייני השארית: איגרת פטרוס הראשונה ב 9-10

אָבֵל אַתֶּם עִם נִבְחָר, מִמְלַכֶת כְּהֲנִים וְגוֹי קְדוֹשׁ, עִם סְגֻלָּה, לְמַעַן תִּסְפְּרוּ תְהִלּוֹתָיו שֶׁל הַקּוֹרָא
אַתְּכֶם מִחֻשָּׁךְ אֶל אֹרֹחַ הַנִּפְלָא; אַתֶּם אֲשֶׁר לְפָנִים לֹא עִם הָיִיתֶם, אַךְ כָּעַת עִם אֱלֹהִים אַתֶּם;
אֲשֶׁר לְפָנִים לֹא רָחֵמוֹ, אַךְ כָּעַת מְרַחֲמִים.

קטע זה מסתיים בתחילת פסוק 9 עם תיאור נוסף של השארית: אָבֵל אַתֶּם עִם נִבְחָר,
מִמְלַכֶת כְּהֲנִים וְגוֹי קְדוֹשׁ, עִם סְגֻלָּה...

עם שמות יט 5-6 ברקע מחשבתו, פטרוס מוסיף כעת ארבעה תיאורים נוספים של השארית שעומדים בניגוד לעם ישראל כולו, כעם. ראשית, הם עם נִבְחָר, על סמך עִמִּי בְחִירִי מִשְׁעִיָּהוּ מג 20. היותם בחירים, נבחרים, מצביע על כך שהם נבחרו מיוזמתו של אלוהים (איגרת פטרוס הראשונה ב 4, 6). זוהי התייחסות לכך שהם נבחרו אישית, כפרטים. בפסוק 9, אַתֶּם עִם נִבְחָר (בתרגום דליטש: וְאַתֶּם הַנִּבְחָר זֶרַע נִבְחָר) המילה היוונית genos המתורגמת ל"עם, זרע", מראה שפטרוס מתייחס גם לבחירה שלהם מבחינה לאומית. עם זאת, הקהילה אינה עם/זרע; היא מורכבת ממאמינים מכל העמים. שנית, שארית ישראל היא מִמְלַכֶת כְּהֲנִים. בפסוק 5 נאמר על השארית שהם נְבִיִּים לְבֵית רוּחָנִי, לְכַהֲנֵת קְדוֹשׁ, מה שמדגיש את זכותם לבוא אל המקדש השמימי ככהנים. עכשיו הם גם מִמְלַכֶת כְּהֲנִים. מאחר שהכוהן הגדול ישוע הוא הכהן הגדול והמלך עַל־דְּבָרֵי מַלְכֵי־צֶדֶק (אל העברים ד 1-28), המאמינים האלה הם לפיכך מִמְלַכֶת כְּהֲנִים, שכן הם גם כוהנים וגם מלכים. לעת עתה הם מתפקדים ככהנים (שם, יג 15-16), אבל בעתיד הם יתפקדו כמלכים ותהיה להם סמכות למלוך עם המשיח במלכותו (ההתגלות ה 10; כ 6). ההבנה שכל המאמינים (יהודים וגויים כאחד) הם כוהנים אינה נסמכת על פסוקים אלה שבהם מדובר על היהודים המשיחיים, אלא על ספר ההתגלות א 6; ה 10; כ 6. שלישית, השארית היהודית המאמינה היא גוֹי קְדוֹשׁ. בני ישראל היו לעם, לאומה בהר סיני ונקראו להיות קדושים, מובדלים מהחטא ומוקדשים לאלוהים. אבל העם ככלל נכשל. לעומת זאת השארית לא נכשלה. הקהילה אינה עם (אֲנִי אֶקְנִיאֲכֶם בְּלֹא עֵם - רומים י 19) אלא היא מורכבת ממאמינים מכל העמים. רביעית, אלוהים אומר עליהם: וְהֵייתֶם לִי סְגֻלָּה מְקַל־הַעַמִּים. הם שייכים לאלוהים באופן מיוחד. זה מבוסס לא רק על שמות יט 5-6, אלא גם על דברים ז 6; יד 2; כו 18; ישעיהו מג 21; מלאכי ג 17. בעוד שהם הפכו להיות לאום במעמד הר סיני, הם הפכו להיות עם דרך אברהם, יצחק ויעקב. המאמינים היהודים הללו נקנו בדם המשיח, ולכן הם שייכים באופן מיוחד לאלוהים, כעם סגולה (איגרת פטרוס הראשונה א 18-19).

לאחר שתיאר בדרך זאת את מאפייני השארית, פטרוס מסביר את המטרה שלשמה הם נבחרו (בסוף פסוק 9): לְמַעַן תִּסְפְּרוּ תְהִלּוֹתָיו שֶׁל הַקּוֹרָא אַתְּכֶם מִחֻשָּׁךְ אֶל אֹרֹחַ הַנִּפְלָא.

הרקע לתפיסה הזאת הוא ישעיהו מג 20-21. עליהם לספר את תהילותיו של האלוהים שקרא אותם **מְחַשֵּׁךְ אֶל אֹרֹן הַנִּפְלָא**. עליהם להכריז את המסר הזה לאנשים שבחוץ.

הקטע שאנו דנים בו מאיגרת פטרוס הראשונה פרק ב, מסתיים בפסוק 10 עם ציטוט מהושע ב 1, 25: **אַתֶּם אֲשֶׁר לְפָנַי לֹא עִם הָיִיתֶם, אֲךָ כְּעַת עִם אֱלֹהִים אַתֶּם; אֲשֶׁר לְפָנַי לֹא רָחַמוּ, אֲךָ כְּעַת מְרַחֲמִים.**

קודם הם היו חלק מאלה שאינם שייכים לשארית: רוחנית, **לְפָנַי לֹא עִם הָיִיתֶם וּלְפָנַי לֹא רָחַמוּ**. כעת הם שייכים לשארית, **כְּעַת עִם אֱלֹהִים אַתֶּם... כְּעַת מְרַחֲמִים**.

4. סיכום

בסכמו את מאפייני השארית, פטרוס אינו מפריד בין ישראל והקהילה או בין יהודים שאינם מאמינים בישוע לבין גויים מאמינים, אלא בין יהודים שמאמינים לבין יהודים שאינם מאמינים. בעוד שעם ישראל כעם נכשלו, שארית ישראל המאמינה לא נכשלה, וכך היא ממלאת את התפקיד שהוא נקרא למלא כעם. גם שאול יצביע על אותו הדבר בדיון התאולוגי שלו על ישראל ברומים ט, י, יא.

ב. רומים ט 1 – יא 24

1. הקדמה

חלק מספרי הפרשנות לאיגרת אל הרומים מדלגים על פרקים ט-יא. פרשנים אלה אינם מתייחסים ברצינות למה שאלוהים אומר על אודות ישראל ומלמדים שקהילת המשיח, הכנסייה, היא כעת "עם ישראל החדש" - שהיא תפסה את מקומו. לפיכך, לדעתם פרקים אלה אינם חשובים. וייתכן שהסיבה היא שדברי שאול בפרקים אלה סותרים את התאולוגיה שלהם. הפרשנויות האלה מספקות הסברים מפורטים לפסוקים, למילים, לפרקים א-ח, ואז מדלגים לפרקים יב-טז ומשמיטים כליל את פרקים ט-יא. אחרים, שמתייחסים לפרקים אלה במידה מסוימת של כובד ראש ומפרשים אותם, רואים בהם מאמר מוסגר שאינו חלק מהטיעון העיקרי של שאול. לפני שנעבור להסבר על פרקים אלה, נציין שלושה דברים כהקדמה.

א. מקומם של פרקים ט, י, יא

תהא זו טעות חמורה להתעלם משלושה פרקים שלמים שאלוהים כלל בטקסט של כתבי הקודש, שהרי אין ספק שהייתה לו סיבה לגלות לנו את מה שכתוב בהם. יתרה מכך, שלושה פרקים אלה אינם מאמר מוסגר. להפך, הם מרכזיים ביותר, שכן הם מבהירים את יחסו הצודק של אלוהים לישראל.

בפרקים א-ח באיגרת לרומים, שאול עסק בתאולוגיה של צדקת האלוהים. לאחר הצגת הספר בפרק א 1-17, הוא מבהיר בפרקים א-ג את פרטי התאולוגיה של צדקת האלוהים ומצביע על כך שהכול נכשלו מלעמוד באמות המידה של צדקת האלוהים. כל חלקי האנושות כלולים בכך: הגויים עובדי האלילים, רומים א 18-32; הגויים בני התרבות, רומים ב 1-6; והיהודים, רומים ב 17 – ג 18. מסקנתו של שאול ברומים ג 19-31 היא **פִּי הַכֹּל חָטָא וּמַחְסְרֵי כְבוֹד אֱלֹהִים הֵמָּה** (פסוק 23).

לאחר שהראה שכולם, יהודים וגויים כאחד, **חָטָא וּמַחְסְרֵי כְבוֹד אֱלֹהִים הֵמָּה** ואינם עומדים בקני המידה של הצדקה האלוהית, שאול מתאר מה עשה אלוהים כדי לאפשר לבני האדם להיצדק: הוא מעניק צדקה באמצעות ישועה בישוע המשיח. לישועה הזו יש שלושה היבטים: בעבר, הווה ועתיד. מבחינת הישועה, מה שקרה בעבר הוא ההצדקה (רומים ד 1 – ה 21); כאשר אדם מאמין בישועה הוא מוצדק או מוכרז כצדיק על ידי אלוהים. ההיבט הכרוך בהווה הוא ההתקדשות (רומים ו 1 – ח 18); זהו פועל רוח הקודש בחיי המאמין, המשנה את המאמין יותר ויותר לדמותו של בן האלוהים. ההיבט העתידי של הישועה הוא ההתפארות בכבוד (רומים ח 19-39); היא מובטחת לאור העובדה שהמאמינים הוצדקו והתקדשו, לכן בבוא היום יזכו בכבוד שמיימי ויהיו כמוהו.

בסוף פרק ח, בסיימו את הדיון התאולוגי בצדקת האלוהים, הוא מראה שלאור כל מה שאלוהים עושה בעבור המאמינים בהצדקתם, קידושם ופיאורם בכבוד, דבר אינו יכול להפריד את המאמינים מאהבתו של אלוהים. דבר אינו יכול להפרידם, לא מה שבשמיים, או בארץ, או מתחת לארץ, או מחוצה להם, או בתוכם, ואפילו לא הם עצמם – לא יכולים להפריד מאמינים מאהבת האלוהים.

ניתן היה לחשוב שלאחר שאמר את כל זאת שאול ימשיך מייד לדון בהשלכה המעשית של צדקת האלוהים. לדוגמה, באיגרת לאפסים הוא דן בתאולוגיה בפרקים א-ג, וביישום המעשי שלה בפרקים ד-ו. אבל באיגרת אל הרומים, לאחר שפירט את התאולוגיה על צדקת האלוהים, שאול לא המשיך מיידית למשמעותה הלכה למעשה. במקום זאת, בין הדיון התאולוגי בצדקת האלוהים בפרקים א-ח והמשמעות המעשית של צדקת האלוהים בפרקים יב-טז, הוא הכניס שלושה פרקים שעוסקים בצדקתו של אלוהים בכל הנוגע ליחסיו עם ישראל. מדוע? כי בסוף פרק ח שאול הסיק שלאור כל מה שאלוהים עשה, לאור הבטחותיו, אין דבר שיכול להפריד את המאמינים מאהבתו של אלוהים. בנקודה זו ניתן להקשות: "אבל האם עם ישראל לא קיבל הבטחות מאלוהים, והאם אלוהים לא התחייב לדברים מסוימים לישראל, כולל ישועת העם כעם ותקומה ושיבה מכל רחבי העולם? ובכל זאת רוב עם ישראל אינם מאמינים בישועה. לא נראה שההבטחות של אלוהים לעם ישראל קוימו. אם מה שהבטיח אלוהים לישראל לא התקיים, איך אפשר להאמין באמת שדבר אינו יכול להפריד אותנו

מאהבתו של אלוהים, שכן נראה שזהו המצב עם ישראל? לכן שאול חייב להתייחס לשאלה של צדקתו של אלוהים בכל הנוגע ליחסיו עם ישראל.

מהסיבה הזאת אין להתעלם משלושה פרקים אלה, כפי שמפרשים מסוימים בחרו לעשות. גם אין לראות בפרקים האלה רק מאמר מוסגר שאינו קשור לטיעון של שאול. אלא, יש להחשיבם למרכזיים בהצדיקם את אלוהים בכל הנוגע ליחסיו עם ישראל. הם יוצרים גשר בין התאולוגיה על צדקת האלוהים בפרקים א-ח וההשלכות המעשיות של צדקתו בפרקים יב-טז. בשלושת הפרקים האלה, ט-יא, שאול מסביר את התוכנית לשארית ישראל בהווה ואיך השארית קשורה גם לישראל וגם לקהילת המשיח.

ב. שלוש שאלות

הדבר השני שיש לציין כהקדמה הוא שבפיתוח התאולוגיה על ישראל (Israelology) באיגרת אל הרומים, שאול עונה על שלוש שאלות. הראשונה היא: "אם מה ששאול כתב ברומים א 16 נכון, שהבשורה היא ליהודי תחילה, מדוע יש רק מעט יהודים שנושעו?" אם נסכם את תשובת שאול, ברומים ט 1-5 הוא מתוודה שהוא חש אהבה וצער עמוקים כלפי ישראל. ברומים ט 6-13 הוא מלמד שהם דחו את משיחיותו של ישוע לא משום שאלוהים לא קיים את הבטחותיו, ומציין שהדחייה שלהם ברומים ט 14-29 לא נגרמה בגלל אי צדק מצידו של אלוהים. הבעיה האמיתית ברומים ט 30 – י 21 היא העובדה שהם עצמם דחו את צדקת האלוהים. עם זאת ניתן למצוא נחמה ברומים יא 1-10 בישועת השארית בהווה לפי בחירת החסד. וגם ברומים יא 11-22 יש נחמה בקבלה העכשווית של הגויים. יש לראות נחמה גם בעתיד כשכל ישראל ייושעו, ותהיה תקומה עתידית של ישראל ברומים יא 23-32. לבסוף, ברומים יא 33-36, כל אלה הם הוכחות לחוכמתו ולתפארתו של אלוהים.

השאלה השנייה היא: "איך יודעים הגויים שהם יכולים לבטוח באלוהים בשעה שהבטחותיו לישראל לא התגשמו?" זוהי שאלה הגיונית לאור דברי שאול בסוף פרק ח. בקצרה, בתשובתו לשאלה זו שאול אומר שלושה דברים. ראשית, הכישלון או המעידה של ישראל קשורים לגאווה רוחנית ולהסתמכות על עצמם ולא על אלוהים, לכן האשמה אינה של אלוהים. שנית, דחיית המשיח על ידי עם ישראל אינה מלאה או טוטאלית; היו אנשים מהעם היהודי שלא דחו את משיחיותו של ישוע. שלישית, דחייתו על ידי ישראל אינה סופית; למעשה העם, כעם, יקבל את המשיח בזמן כלשהו בעתיד.

השאלה השלישית ששאול עונה עליה בפרקים אלה היא: "האם הפצת הבשורה באוזני הגויים ביטלה את הבטחות אלוהים לישראל?" ותשובתו היא "לא" נחרץ.

ג. ביאור רומים ג 2-1

הדבר האחרון במסגרת ההקדמה לשלושה פרקים אלה הוא להצביע על כך שברומים ט-יא שאול מרחיב עוד את הקביעה שלו מרומים ג 2-1: **אם כן, מהו יְתְרוֹנוֹ שֶׁל הַיְהוּדִי אוּ מֵהַ תּוֹעֵלֶת אֲשֶׁר בְּמִילָה? הַרְבֵּה, עַל כָּל פְּנִים...**

2. התאולוגיה של דחיית עם ישראל את המשיח: רומים ט 1-29

א. צערו של שאול והיתרונות שיש לישראל: רומים ט 5-1

שאול פותח את הדין התאולוגי על ישראל בהבעת צערו הגדול ורגשותיו על כך שעם ישראל דוחה את המשיח: **אֲמַת אֲנִי מְדַבֵּר, בְּמַשִּׁים, אֵינֶנִּי מְשַׁקֵּר; מִצְפוּנִי מֵעִד עֲמַדֵי בְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ: גְּדוֹל צַעְרִי וְלִבִּי דוֹאֵב תָּמִיד, עַד כִּי הֵייתִי מוֹכֵן לְהִיּוֹת מְנַדָּה מִן הַמַּשִּׁים לְמַעַן אֲסִי, שֶׁהֵם בְּנֵי עַמִּי, עֲצָמֵי וּבָשָׂרִי (פסוקים 1-3).**

שאול, יהודי מרקע פרושי, ידע שאת האמת יש לאשר מפי שניים או שלושה עדים. הוא מציג בפסוק 1 שני עדים לצערו הגדול על שעם ישראל דוחה את ישוע כמשיח: מצפונו, ורוח הקודש. מצפונו של שאול ורוח הקודש מעידים שהוא אומר את האמת ושאכן צערו גדול. המילה היוונית המשמשת כאן לצער ("עיצבון" בתרגום דליטש) משמעה יגון, עצב, צער גדול. הוא גם חש דאבון לב בלתי פוסק, כאב שהוא הביטוי הגופני של הצער הנפשי הגדול. שאול יכול להעיד באמת ממצפונו וברוח הקודש שהוא חש צער גדול על ישראל, שאף גורם לו כאב גופני. עד כדי כך דאג שאול לבני עמו. ואז הוא כותב בפסוק 3 - **הֵייתִי מוֹכֵן**. זו לשון משאלה המנוסחת ביוונית בזמן דקדוקי שמדגיש פעולה מתמשכת בעבר שלא הושלמה. שאול היה **מוֹכֵן לְהִיּוֹת מְנַדָּה (מִי־יִתֵּן הֵייתִי אֲנִי לַחֲרָם מִן־הַמַּשִּׁים** בתרגום דליטש), להיות מורחק וללכת לאבדון אילו זה היה מוביל לישועה מיידית לישראל. במילים אחרות, הוא היה מוכן ללכת לגיהנום ולאגם האש אם זה היה מביא לישועת ישראל! הוא היה מוכן **לְהִיּוֹת מְנַדָּה מִן הַמַּשִּׁים** לא למען האנשים האובדים כללית, אלא ספציפית למען העם היהודי, **לְמַעַן אֲסִי, שֶׁהֵם בְּנֵי עַמִּי, עֲצָמֵי וּבָשָׂרִי**. לא מדובר באחיו הרוחניים אלא באחיו הממשיים, גופנית, היהודים. הוא הבין שזה לא יקרה באופן שכזה, ורק הביע משאלה אישית.

בהמשך שאול מנה את שמונת היתרונות והזכויות של עם ישראל בפסוקים 4-5: **בְּנֵי יִשְׂרָאֵל; אֲשֶׁר לָהֶם מַעֲמַד הַבְּנִים, הַכְּבוֹד, הַבְּרִיתוֹת, מִתֵּן הַתּוֹרָה, עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ וְהַבְּטָחוֹת; לָהֶם הַאֲבֹת, וּמֵהֶם, מִצַּד יְחֹסֵי הָאֱנוֹשִׁים, הַמַּשִּׁים שֶׁהוּא מַעַל לָל, אֵל מְבָרָךְ לְעוֹלָמִים. אָמֵן.**

הוא מונה את היתרונות והזכויות האלה שלהם כדי להראות שעם ישראל היה אמור לקבל את המשיח, אבל הם דחו אותו. זו אשמתם ולא אשמתו של אלוהים.

יתרה מכך, במקרה של חוסר אמונה מצידם, שמונת היתרונות והזכויות האלה לא מבטיחים את ישועתם. ראשית, **מעמד הבנים** שלהם. מדובר כאן על אימוץ עם ישראל על ידי אלוהים להיות לו לבן (ראה שמות ד 22: **זֶה אָמַר יְהוָה, בְּנֵי בְכָרֵי יִשְׂרָאֵל**). כפי שמאמינים בישוע הופכים להיות בני האלוהים המאומצים, ישראל כעם הוא הבן הלאומי של אלוהים. עם ישראל אף פעם לא נושל מהמעמד הזה (ישעיהו סג 16; ירמיהו ג 17-19; לא 8, 19). שנית, **הכבוד**; כבוד השכינה, ההתגלות הנראית לעין של נוכחות האלוהים. כבוד זה היה שייך לישראל. הוא נגלה למשל בענן ובעמוד האש ונגלה במשכן (שמות יג 21-22; טז 10; מ 34-38 ועוד). שלישית, **הבריתות**, ובייחוד ארבע הבריתות הנצחיות, הבלתי מותנות, שאלוהים כרת עם ישראל: הברית עם אברהם, הברית לגבי ארץ ישראל, הברית עם דוד, והברית החדשה. רביעית, **מתן התורה**; זוהי הברית המותנית והזמנית האחת שאלוהים כרת עם ישראל: ברית משה, שהכילה את תורת משה (שמות יט 16 ואילך). חמישית, **עבודת הקדוש**; זה כלל את הכהונה, את כל מערך הלוויים ואת כל הקורבנות השונים, כפי שמפורט גם באיגרת אל העברים ט 1-10. שישית, **ההבטחות**; מדובר בייחוד בהבטחות בקשר למשיח – ההבטחות על ביאת המשיח הראשונה, ביאתו בשנית, כינון מלכות המשיח שבה הוא ימשול בצדק בעולם כללית ובייחוד בישראל. שביעית, **האבות**; אברהם, יצחק ויעקב (דברים י 14-15; אל העברים יא 1 – יב 2). העם היהודי נוצר דרך האבות. ההגדרה המקראית ליהודי היא צאצא־זרע של אברהם, יצחק ויעקב. הזכות השמינית שהוא מזכיר כשייכת לישראל היא **המשיח** עצמו. הוא אומר לגבי המשיח שלושה דברים: ראשית: **ומהם, מצד ייחוסו האנושי, המשיח** (ומהם יצא המשיח לפי בשרו בתרגום דליטש), מה שמדגיש את אנושיותו של המשיח. ישוע נולד יהודי; עם ישראל היה ייחוסו הגופני (מתי א 1; גלטים ד 4; אל העברים ז 14). טענתו של שאול שהמשיח שייך לישראל היא משהו שישוע עצמו אישר כשאמר **לא נשלחתי אלא אל הצאן האובדות אשר לבית ישראל** (מתי טו 24). שנית, הוא **מעל כל**, מה שמדגיש את ריבונותו. שלישית, הוא **אל מבנה לעולמים**, מה שמדגיש את אלוהותו; הוא אלוהים המבורך לנצח.

ב. דחיית ישראל את המשיח לאור ההיסטוריה המקראית: רומים ט 6-13

(1) לא כל אשר מישראל ישראל הם: רומים ט 6

לא כאלו דבר אלהים שב ריקם. הרי לא כל אשר מישראל ישראל הם (בתרגום דליטש: **אבל לא שנפל דבר אלהים ארצה כי לא כל אשר מישראל ישראל הם**).

שאל פותח יחידה זו בפסוק 6 עם המילה "אבל" (ראה תרגום דליטש) המצביעה על כך שהוא מתכוון להסביר. הבעיה אינה שדבר אלוהים או הבטחותיו שבו ריקם. דבר אלוהים והבטחותיו עדיין בתוקף. ואז נעזר שאול בהיסטוריה המקראית כדי להראות שהיהודים אינם יורשי הברכה באופן גורף ו"אוטומטי" רק בשל היותם מזרע אברהם. ברכות מסוימות אכן

ניתנות להם מידי אלוהים משום שהם מזרע אברהם, אבל ישנן ברכות אחרות שתנאי נלווה להן. מוצא גופני – השתייכות לזרע אברהם – אינם מספיקים כדי לקבל ברכות רוחניות שקשורות לישועה. אדם שנולד יהודי אומנם נכלל בתוך מסגרת הברית עם אברהם, אבל נדרש משהו נוסף. פסוק זה הוא המפתח לכל הקטע הזה. המילה היוונית המתורגמת **שָׁב** **רִיקָם** או "נפל ארצה" משמעה "לנשור" ומשמשת לתיאור פרחים נובלים ביעקב א 11 ובאיגרת פטרוס הראשונה א 24, ומופיעה במשמעות של היסחפות, סטייה מהמסלול הישר, במעשי השליחים כז 17, 26, 29. כלומר, דבר אלוהים לא "נפל הצידה" או "סטה" ממסלולו הישר – מהתוכנית ומהמטרה של אלוהים. דבר אלוהים לא נהייה פתאום חסר תוקף משום שישראל דחו את ישוע. למעשה, דחיית משיחיותו של ישוע על ידי עם ישראל הייתה חלק מהתוכנית האלוהית.

לאחר מכן הוא מרחיב ומסביר בהשתמשו במילית "הרי" או "כי" (מפני ש-). ההסבר הוא: **הַרִי לֹא כָּל אֶשֶׁר מִיִּשְׂרָאֵל יִשְׂרָאֵל הֵם** (תרגום דליטש: **כִּי לֹא-כָל אֶשֶׁר מִיִּשְׂרָאֵל יִשְׂרָאֵל הֵמָּה**). חשוב להבין נכון את הפסוק הזה. שאול אינו מבדיל בין ישראל והקהילה וגם לא בין יהודים וגויים. אלא, הוא מבדיל בין יהודים שמאמינים ויהודים שאינם מאמינים; או בין השארית ובין מי שאינם חלק מהשארית. **לֹא כָּל אֶשֶׁר מִיִּשְׂרָאֵל יִשְׂרָאֵל הֵם**. לא כל ישראל הם עם ישראל האמיתי או עם ישראל המאמין – שהם השארית המורכבת מיהודים מאמינים, זרע אברהם המאמינים.

מה ששאול אומר זה שיש שתי קבוצות שנקראות ישראל: האחת, **כָּל אֶשֶׁר מִיִּשְׂרָאֵל**; ישראל כללית, כל העם, שכולל את כל צאצאי אברהם, יצחק ויעקב; השנייה, בתוך עם ישראל קיים עם ישראל של אלוהים, עם ישראל המאמין, עם ישראל האמיתי. הניגוד הוא בין יהודים שמאמינים ליהודים שאינם מאמינים. בתוך עם ישראל כולו יש עם ישראל רוחני. אף פעם לא נאמר בכתבי הקודש שעם ישראל הרוחני הוא הקהילה (או כנסיית הגויים), אלא הכוונה תמיד ליהודים המאמינים שהם חלק מכלל עם ישראל. בדרך זו, שאול מסביר ביתר פירוט דברים שאמר ברומים ב 28-29.

(2) שתי דוגמאות: רומים ט 7-13

אחרי שקבע שיש בתוך עם ישראל ככלל את עם ישראל המורכב מהשארית המאמינה, שאול מביא שתי דוגמאות מהתנ"ך לשם המחשה.

הדוגמה הראשונה היא ישמעאל ויצחק. **גַּם לֹא מִשּׁוּם הָיוּתְם צִאֲצְאֵי אֲבְרָהָם הַכֹּל בְּנִים, אֲלָא - "בְּיִצְחָק יִקְרָא לְךָ זֶרַע". כְּלוּמַר, לֹא בְּנֵי הַבֶּשֶׂר הֵם בְּנֵים לְאֱלֹהִים, אֲלָא בְּנֵי הַהַבְּטָחָה נְחֻשְׁבִים לְזֶרַע. הֵן זֶה דְּבַר הַהַבְּטָחָה: "לְמוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כְּעַתְּ חַיָּה וְלִשְׂרָה בֵּן" (פסוקים 7-9).** מטרתה להראות שצאצאים בבשר שמאמינים, הם בני אברהם האמיתיים. ההבטחות האלה אינן ניתנות לכל צאצאי אברהם בבשר, אלא רק לאלה מהם שהינם **בְּנֵי הַהַבְּטָחָה**.

הדוגמה השנייה היא עשיו ויעקב: וְלֹא זָו בְּלִבְדּוֹ, אֲלֵא גַם רִבְקָה בְּהִיזְתָּה הָרָה לְאִישׁ אֶחָד, לְיִצְחָק אֲבִינוֹ, בְּטָרְם נִוְלְדוּ בְּנֵיהָ וּבְטָרְם עָשׂו טוֹב אוֹ רַע נֶאֱמַר לָהּ "וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר", כְּדִי שְׂתַכַּוֵּן תְּכִנִּית אֱלֹהִים הַמְשַׁתֵּתֵת עַל בְּחִירָהּ, לֹא מִתּוֹךְ מַעֲשִׂים אֲלֵא לְפִי קְרִיאָתוֹ שֶׁל הַקּוֹרֵא - פְּכָתוּב: "וְאֵהָב אֶת-יַעֲקֹב, וְאֶת-עֵשָׂו שְׂנֵאתִי" (פסוקים 10-13).

בדוגמה הראשונה היו אב אחד לשני הבנים, אבל אימהות שונות. בדוגמה השנייה לשני הבנים היו אותם אב ואם, ולמעשה, הם היו תאומים.

דרך שתי הדוגמאות האלה, שאול אומר ארבעה דברים. ראשית, אפילו שישראל נכשלו, הכזיבו, דבר אלוהים ממשיך להיות בתוקף, הוא לא **שָׁב רִיקָם**; תוכניתו של אלוהים עדיין מתממשת והכול מתקדם כמתוכנן. שנית, הברכות הרוחניות אינן ניתנות בזכות המוצא הגופני של האדם או בזכות מעשים שעשה. שלישית, הן ניתנות בחסד אלוהים, אך ורק לפי רצון אלוהים. רביעית, המוצא הגופני בלבד לא ישיג את ההבטחות האלה; הן מושגות על ידי המוצא הגופני וחיים באמונה. הוא לא אומר שההבטחות נלקחו מעם ישראל שבבשר, מצאצאי אברהם, יצחק ויעקב, וניתנו לקהילה או לכנסיית הגויים. מה שהוא כן אומר זה שההבטחות האלה עדיין עומדות להינתן לעם ישראל הממשי, הפיזי, אבל רק לחלק המאמין שבו. כמו באיגרת פטרוס הראשונה ב 1-10, שארית ישראל היא המקבלת את ההבטחות הרוחניות.

ג. דחיית המשיח על ידי עם ישראל לאור עקרונות מקראיים: רומים ט 14-29

בקטע זה של הדיון בתאולוגיה על דחיית המשיח, שאול מעלה שתי שאלות ומספק להן תשובה: ראשית, **הֲיֵשׁ אִי-צֶדֶק אֲצֵל אֱלֹהִים?** שנית, **מדוע הוא עוד מֵאֲשִׂים?**

(1) האם אלוהים נוהג באי צדק? רומים ט 14-18

אם כן מה נאמר? הֲיֵשׁ אִי-צֶדֶק אֲצֵל אֱלֹהִים? סָס וְסָלִילָה! (תרגום דליטש: **אם-כן הנאמר שִׁישֶׁ-עוֹל בְּאֵלֹהִים? סָלִילָה!**)

השאלה הראשונה מוצגת בתחילת פסוק 14: **אם כן מה נאמר?** בכל פעם ששאל מתנסח כך, זו שאלה שהוא עומד להפריך אותה. הוא שואל: **הֲיֵשׁ אִי-צֶדֶק אֲצֵל אֱלֹהִים?** האם אלוהים עושה עוול בכך שבחר רק בחלק מישראל, באלה שמאמינים, ולא בעם ישראל כולו? השאלה כאמור מצביעה מראש על תשובה שלילית, שניתנת בשלוש נקודות בפסוקים 14-18.

התשובה הראשונה ניתנת בסוף פסוק 14: **סָס וְסָלִילָה!** ביוונית מופיעה כאן מילה שמשמעותה הקריאה, הייחול, "שזה אף פעם לא יקרה!" או "אפילו אין מקום למחשבה הזו!" זו השלילה הנחרצת ביותר הקיימת ביוונית.

התשובה השנייה מראה שלא להוסיף יש זכות מוחלטת להתייחס בחדד וברחמים כרצונו (פסוקים 15-16): **הָרִי לְמֹשֶׁה הוּא אוֹמֵר: "וְחִנֵּיתִי אֶת־אֶשְׁרֵךְ אֲחֹן, וְרַחֲמֵתִי אֶת־אֶשְׁרֵךְ אֲרַחֵם".** לְפִיכָּהּ אֵין זֶה בְּיַדְיוֹ שֶׁל הָאָדָם הַרוֹצֵה אוֹ הַמְתַּאֲמֵץ, כִּי אִם בְּיַד אֱלֹהִים הַמְרַחֵם. שאל מצטט בפסוק 15 משמות לג 19. אם החנינה והרחמים של אלוהים ניתנו למשה בחינם ומבלי שהתאמץ להשיגם, קל וחומר שזה כך כלפי אחרים. על משה נאמר **וְהָאִישׁ מֹשֶׁה, עָנּוּ מְאֹד מְלַל, הָאָדָם, אֶשְׁרֵךְ, עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה,** ועדיין, הענווה שלו לא זיכתה אותו ברחמי האלוהים. אלוהים נטה לו חסד ללא שום קשר לתכונות ולהישגים אנושיים כלשהם מצידו, ואם זה היה נכון לגבי משה, זה ודאי נכון לגבי כל אדם אחר.

לאחר מתן התשובה הזו, שאל מציג בפסוק 16 את המסקנה המתבקשת. **לְפִיכָּהּ** (בתרגום דליטש: **וְעַל־כֵּן**) מצביע על מסקנה המבוססת על מה שנאמר לפני כן: הרחמים והחנינה אינם תלויים במי שרוצה או מתאמץ. במילים אחרות, הם אינם תלויים במעשי האדם אלא אך ורק בחסדו של אלוהים. אלוהים בחר לנטות את רחמיו רק לאלה מישראל שמאמינים, לשארית ישראל.

בפסוקים 17-18, התשובה השלישית מצטטת משמות ט 16: **וְאָכַן אוֹמֵר הַכְּתוּב לְפָרְעָה: "בְּעֵבֹר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ, בְּעֵבֹר הַרְאֵתְךָ אֶת כְּחֹי, וְלִמְעַן סִפֵּר שְׁמִי בְּכָל־הָאָרֶץ".** וְכֵן הוּא מְרַחֵם עַל מִי שֶׁהוּא רוֹצֵה, וּמְקַשֶּׁה אֶת לֵב מִי שֶׁהוּא רוֹצֵה.

בפסוק 17 שאל מביא אסמכתא נוספת כדי להוכיח את הריבונות האלוהית – שאלוהים חופשי לחלוטין לעשות כרצונו ביחסיו עם בני האדם. שכן עם משה אנחנו רואים את טובו של אלוהים; ועם פרעה, אנחנו רואים את חומרת יחסו של האלוהים. אלוהים העמיד את פרעה בנקודה הספציפית הזאת בהיסטוריה והציב אותו על כס המלכות כדי שישמש דוגמה למהות הצדק האלוהי. לאלוהים היו בו זמנית מטרה מיידית וגם מטרה לעתיד הרחוק יותר. המטרה המיידית הייתה: **בְּעֵבֹר הַרְאֵתְךָ אֶת־כְּחֹי.** המטרה הרחוקה יותר הייתה: **וְלִמְעַן סִפֵּר שְׁמִי בְּכָל־הָאָרֶץ,** וכך היה. ארבעים שנה מאוחר יותר, כשיהושע נכנס לארץ, הכנענים עדיין פחדו מפני ששמעו את אשר עשה אלוהים למצרים ולפרעה (יהושע ב 8-11). ואז שאל מסיק מסקנה נוספת בפסוק 18: **וְכֵן הוּא מְרַחֵם עַל מִי שֶׁהוּא רוֹצֵה;** משה הוא דוגמה לבחירה בקשר לרחמים. **וּמְקַשֶּׁה אֶת לֵב מִי שֶׁהוּא רוֹצֵה** – אמירה זו מתייחסת לפרעה כדוגמה להקשחת הלב בהקשר של משפט. שארית ישראל היא שמקבלת את רחמי אלוהים, ומי שאינם חלק ממנה – מקבלים את היחס המחמיר (והצודק) של אלוהים.

(2) מדוע אלוהים עדיין מאשים? רומים ט 29-19

השאלה השנייה מועלית מזווית ראייה אנושית: **אֲזִי אֶתָּה תֹאמַר לִי: "מַדּוּעַ הוּא עוֹד מְאָשִׁים, שֶׁהָרִי מִי יַעֲמֵד נֶגֶד רְצוֹנוֹ?"** (פסוק 19). השאלה היא, "אם אלוהים מקשה לבבות, איך הוא יכול להאשים אנשים כשהם עושים את מה שרצה שיעשו?" שאל לא עונה לשאלה זו באופן

ישיר, אלא מתייחס לגישת הלב המונחת בבסיס השאלה הזו. משתמעת מתשובתו גישה של זניחה טוטאלית של מערכת היחסים בין הנברא לבורא, בין האדם לאלוהים.

הוא מתחיל לענות בעזרת הדוגמה של היוצר־הקדר בפסוקים 20-21: **אָף מִי אַתָּה, בֶּן־אָדָם, כִּי תִתְנַפֵּחַ עִם אֱלֹהִים? הֲאִם יֹאמֶר מַעֲשֵׂה לְעוֹשֵׂהוּ "מִדּוּעַ כָּכָה עָשִׂיתָנִי?" הֲאִם מֵאוֹתוֹ חָמַר אֵין יוֹצֵר רִשְׁאֵי לִיצֵר כְּלֵי אֶחָד לְכָבוֹד, וְכֵלִי אַחֵר לְשִׁמוֹשׁ שְׂאֵין בּוֹ כְּבוֹד?**

דוגמה זו נועדה להציב את האדם במקומו הנכון מול הבורא: אם אלוהים לא היה בוחר, איש לא היה נושע שכן **אֵין דֶּרֶשׁ אֶת־אֱלֹהִים** (רומים ג 11). אנשים אינם הולכים לאבדון מפני שליבם התקשה אלא, הם מתקשחים מפני שהם כבר אובדים – הם כבר מלאים חטא. הם אינם עומדים בקני המידה של אלוהים לצדקה, והם אובדים מפני שהם חוטאים ואינם דורשים את אלוהים.

לאחר הדוגמה מגיעה התייחסות להשלכות מעשיות בפסוקים 22-23: **וַמָּה אִם אֱלֹהִים, אָף כִּי הִפְּץ לְהִרְאוֹת אֶת זַעְמּוֹ וּלְגַלוֹת אֶת כּוֹחַ, סָבַל בְּאָרֶץ רוּחַ רַב כְּלֵי זַעַם מוֹכִינִים לְהִרְסוֹ, כְּדֵי לְגַלוֹת אֶת עֲשֵׂר כְּבוֹדוֹ בְּכֵלֵי חֲנִינָה שְׁמֵרָאשׁ הַכִּין אוֹתָם לְכָבוֹד?**

שאלו מתאר תחילה את הלא־מאמינים ככלי זעם. הוא משתמש בצורה דקדוקית (middle voice) שמשמעותה היא שבני האדם בעצם מכינים את עצמם להרס או לאבדון. חטאיהם מרשיעים אותם שכן, לאמיתו של דבר, אלוהים נשא אותם באורך רוח. הוא היה חנון ורחום ואי אפשר לבוא אליו בטענות. אלוהים **סָבַל בְּאָרֶץ רוּחַ רַב כֵּלִים מוֹכִינִים לְהִרְסוֹ** (דליטש: **הַכּוֹנִים לְאֲבִדוֹן**).

בפסוק 23 שאלו מתאר את **כְּלֵי חֲנִינָה**. **כְּדֵי לְגַלוֹת אֶת עֲשֵׂר כְּבוֹדוֹ בְּכֵלֵי חֲנִינָה שְׁמֵרָאשׁ הַכִּין אוֹתָם לְכָבוֹד**. הוא משתמש כאן בצורה דקדוקית סבילה, שמראה שהם הותאמו לישועה, לכבוד. בעוד שבני האדם מכינים את עצמם להרס, לאבדון, אלוהים מכין לישועה את אלה שמאמינים. באלה שהוא מכין לישועה, הוא מגלה **אֶת עֲשֵׂר כְּבוֹדוֹ**, והוא הכין אותם מראש לכבוד.

שאלו מציג בפסוק 24 אמת חדשה: **כְּלוֹמֵר, אוֹתָנוּ אֲשֶׁר גַּם קָרָא לֹא רַק מִקְרָב הַיְהוּדִים אֲלָא גַם מִקְרָב הַגּוֹיִם**.

בעוד ששאלו התייחס עד כה בעיקר לבחירה לאומית, העיקרון נכון גם לגבי בחירה אישית של אלוהים באנשים כפרטים. עד כה, שאלו דיבר על שתי קבוצות שונות של יהודים: יהודים שמאמינים ויהודים שאינם מאמינים. עכשיו הוא אומר שאלוהים קרא אליו גם אנשים מן הגויים ומצביע על כך שגם בקרבם אלוהים הכין אי אלו אנשים לישועה.

בהתקדמו לסיכום של החלק הראשון הזה, בפסוקים 25-29, שאול מראה שאת כלי החנינה האלה אפשר למצוא גם בקרב הגויים: כמו שהוא אומר גם בהושע: "אֶקְרָא לְלֹא-עַמִּי עַמִּי, וְלֹא-רַחֲמָה רַחֲמָה. וְהִיא בְּמִקְוֹם אֲשֶׁר-יֹאמַר לָהֶם לֹא-עַמִּי אַתֶּם. יֹאמַר לָהֶם בְּנֵי אֵל-סִי" (פסוקים 25-26).

הוא מצטט כאן שני קטעים מהושע. לא מדובר בהתגשמות הנבואה אלא ייחוס דברי הושע למציאות בגלל מצב דומה. פסוק 25 הוא ציטוט מהושע ב 25. אלוהים הצהיר שישראל הוא עמו, אבל בגלל חטאיהם הוא יגרש אותם מהארץ. במשך תקופה מסוימת הם יהפכו להיות לֹא-עַמִּי. ישראל הם תמיד עמו של אלוהים, אבל הם חווים את היתרונות שכרוכים בהשתייכות לעמו של אלוהים רק כשהם מאמינים. מאוחר יותר עם ישראל יחזור בתשובה וישבו להיות עמו של אלוהים. מה שהושע דיבר עליו היה המעבר של ישראל ממעמד של לֹא-עַמִּי ויהפכו להיות עַמִּי.

פסוק 26 מצטט מהושע ב 1 ומדבר על מצב דומה שקרה עם הגויים שמאמינים. הגויים, כשלא האמינו, היו לֹא-עַמִּי אבל עכשיו משהפכו להיות כלי חנינה, ואלוהים הכין אותם לישועה, הם הפכו להיות עַמִּי. בגלל נקודת הדמיון הזו, שאול מקשר אליהם את הושע ב 25 ו-1. הקריאה הזו לגויים היא מה ששאול עוסק בו כאן. הושע חשב על עם ישראל, ובייחוד על עשרת השבטים. פטרוס קישר זאת לשארית בניגוד לאלה שאינם חלק מהשארית. אבל שאול השליח, בגלל מצב דומה, ייחס את הפסוקים האלה לגויים. בזמן שגויים רבים הפכו להיות כלי חנינה, חלק גדול מעם ישראל הפך להיות כלי זעם: וַיִּשְׁעִיהוּ מִכְרִיז עַל יִשְׂרָאֵל כִּי אִם-יְהִי מִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחֹל הַיָּם, שְׂאֵר יָשׁוּב בּוֹ. כִּי-כֹלָה וְנִחְרָצָה אֲדָנִי עֹשֶׂה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ". וְכֵן אָמַר וַיִּשְׁעִיהוּ קִדְּם לְכֵן: "לֹאֲלֵי יְהוָה צָבָאוֹת הֹוֹתִיר לָנוּ שְׂרִיד כְּמַעַט כְּסֹדֶם הַיַּיִנוּ לְעַמְרָה דְּמִינוּ" (רומים ט 27-29).

בפסוקים 27-28 שאול מצטט מישעיהו י 22-23. פסוק 27 מצביע על כך שהשארית היא שתיוושע (שְׂאֵר יָשׁוּב בּוֹ). פסוק 28 אומר שאלוהים ישלים את מטרתו והשארית תשרוד. שאול חוזר ומאשר כאן את מה שאמר בפסוק 6 שדבר אלוהים לא שב ריקם שכן ישראל, כעם, דחו את המשיח. הכול היה חלק מתוכניתו של אלוהים, כך שדברי אלוהים מתקדמים לפי התוכנית.

בפסוק 29 הוא מצטט מישעיהו א 9 ומצביע על כך שאם אלוהים לא היה מתערב בחסדו, הם היו מושמדים כליל. אלוהים יגשים את תוכניתו דרך השארית ולא דרך העם כולו. אלוהים משאיר את העם בחיים בגלל השארית המאמינה; אם כן השארית המאמינה אחראית על השארית כל העם בחיים. הסיבה לכך שכל הניסיונות להשמיד את היהודים נכשלו ושוב היא מפני שתמיד הייתה בקרבם שארית שמאמינה.

ד. סיכום

לסיכום החלק הראשון הזה, שאול מראה שהעובדה שעם ישראל דחה את ישוע המשיח אין משמעה שהתוכנית האלוהית בוטלה, שבה ריקם או נכשלה; הכול דווקא התקדם בהתאם לתוכנית האלוהית. היה זה חלק מתוכניתו שעם ישראל ידחו את ישוע המשיח, ומאחר שהם דחו אותו כמשיח, רחמיו ניתנו לגויים. אבל רחמיו עדיין ניתנים גם לחלק מהיהודים, כי יש שארית שמאמינה ונושעת אפילו בקרב היהודים. יש **כָּלִי חַיִּינָה** גם בקרב היהודים וגם בקרב הגויים, ויש **כָּלִי זַעַם** גם בקרב היהודים וגם בקרב הגויים. הסיבה לכך שהבשורה התפשטה בין הגויים היא שעם ישראל דחה אותה. זה משהו שאלוהים כבר תכנן בתנ"ך, שכן מה ששאל מלמד פה נחזה מראש על ידי ישעיהו במט 1-13.

3. ההסבר לדחיית המשיח על ידי עם ישראל: רומים ט 30 – י 21

בקטע הקודם שאול התייחס לדחיית המשיח על ידי עם ישראל מנקודת המבט של הריבונות האלוהית. בקטע הזה הוא מסביר מדוע ישראל נכשלו מנקודת המבט של אחריות אנושית.

א. היכשלות העם באבן נגף : רומים ט 30-33

שאול פותח בתיאור פרדוקס בפסוקים 30-31: **אִם כֵּן מָה נֹאמֵר? גּוֹיִם שְׁלֹא רָדְפוּ צְדָקָה הַשִּׁיגוּ צְדָקָה, אֲבָל צְדָקָה שֶׁעַל־יְסוּד אֲמוּנָה. יִשְׂרָאֵל, לְעֵמֶת זֹאת, חָתְרוּ לְתוֹרָה שֶׁל צְדָקָה, אֶךְ לְתוֹרָה זוֹ לֹא הִגִּיעוּ.**

בפסוק 30, לגויים לא הייתה **תּוֹרָה שֶׁל צְדָקָה** שתעורר את רגישותם המוסרית, כפי שהייתה ליהודים, והם גם לא רצו להשיג צדקה כמו היהודים. ובכל זאת הגויים האלה כן השיגו צדקה, מפני שהם באו על יסוד אמונה, לא מעשים. לעומת זאת (פסוק 31), **חָתְרוּ לְתוֹרָה שֶׁל צְדָקָה, אֶךְ לְתוֹרָה זוֹ לֹא הִגִּיעוּ.**

שאול מסביר את הפרדוקס בתחילת פסוק 32: **מִדּוּעַ? מִפְּנֵי שְׁלֹא בִקְשׁוּהָ מִתּוֹךְ אֲמוּנָה, אֲלֵא מִתּוֹךְ מַעֲשִׂים.**

ישראל לא השיגו צדקה **מִפְּנֵי שְׁלֹא בִקְשׁוּהָ מִתּוֹךְ אֲמוּנָה** אלא בטחו במעשיהם, שבסוף לא הביאו אותם לצדקה. כך שישראל, שביקשו את הצדקה, לא הצליחו להשיג אותה כי הם ניסו לעשות זאת על ידי מעשים. לעומתם, הגויים, שלא חיפשו אותה, השיגו אותה בסופו של דבר כי הם מצאו אותה מתוך אמונה.

בהמשך שאול דן בתוצאה (32-33): **...הֵם נִכְשְׁלוּ בְּאֶבֶן הַנֶּגֶף, כְּפִתּוּב: "הַנְּנִי יֹסֵד בְּצִיּוֹן אֶבֶן נֶגֶף וְצוּר מְכֻשָׁל, וְהִמְאָמִין בּוֹ לֹא יִבּוֹשׁ."**

הם נִכְשְׁלוּ בְּאֲבֵן הַנֶּגֶף היא התוצאה של בקשת הצדקה מתוך מעשים ולא מתוך אמונה. אנשי ישראל התמקדו על מעשים וזה מה שגרם לבעיה. הם היו אשמים בדחיית הדוקטרינה של צדקה על סמך אמונה במשיח. לניסיונם להשיג צדקה על סמך מעשים נלוותה דחיית המשיח עצמו. הישועה ניתנת אך ורק בחסד ודרך אמונה במשיח, ללא שום תוספת. על פי הפסוק הזה, ישוע הפך להיות אֲבֵן נֶגֶף שכן הם חייבים לבטוח בו לישועתם. משלא בטחו בו, התוצאה הייתה שנכשלו וניגפו בו וכתוצאה מכך לא השיגו צדקה. הם חיפשו צדקה דרך התורה.

בפסוק 33 (פְּתוּב: "הַנְּי יִסַּד בְּצִיּוֹן אֲבֵן נֶגֶף וְצוּר מְכֻשׁוֹל...") שאול מצטט מישעיהו ח 14. ישוע מציע ישועה דרך אמונה טהורה בו, בנפרד ממעשים, אך זה הפך להיות אֲבֵן נֶגֶף וְצוּר מְכֻשׁוֹל. הם ניגפו בדוקטרינת הישועה בחסד דרך אמונה ללא תוספת של כל דבר אחר, ובעקבות זאת הם נכשלו. ואז שאול מצטט מישעיהו כח 16 בקשר לאלה שמאמינים: **וְהַמְאֲמִין בּוֹ לֹא יְבוֹשׁוּ**. הם לא יבושו, הם לא ייכזבו מדוקטרינת הישועה הזו. שארית ישראל לא ניגפה ולא נכשלה בישועה. בעבור המאמין היהודי, ישוע אינו אֲבֵן נֶגֶף וְצוּר מְכֻשׁוֹל אלא הוא מקדש (ישעיהו ח 14) ואבן נבחרה ויקרה, אֲבֵן הַיְקָר (איגרת פטרוס הראשונה ב 10-1). ישעיהו לימד בראשונה על התמונה של המשיח כְּאֲבֵן נֶגֶף וְצוּר מְכֻשׁוֹל, ושאול ופטרוס פיתחו אותה עוד. שלושתם מצביעים על ההבדל בין השארית לבין אלה שאינם חלק מהשארית, בכל הנוגע ליחס לאבן זו.

ב. חוסר הדעת של ישראל לגבי דרך הישועה: רומים י 11-1

לאחר שהתייחס להינגפות ולהיכשלות של העם, שאול מצביע על הסיבה לכך - היעדר דעת.

(1) משאלת ליבו של שאול: רומים י 2-1

אֲחִי, מִשְׁאֲלֹת לְבִי וּתְפִלַּתִי לְאֱלֹהִים – שְׁיִנְשְׁעוּ. אֲנִי מַעֲיֵד עֲלֵיהֶם שְׁיִשׁ לָהֶם קְנָאָה לְאֱלֹהִים, אֲבָל קְנָאָה שְׂאִין עִמָּה דַעַת.

שאול, בתחילת ההסבר שלו על העובדה שאינם מבינים או יודעים את דרך הישועה, שוב הביע משאלה אישית, כפי שעשה בתחילת פרק ט. בפסוק 1 הוא פונה לקוראיו כאל אחיו, וכולל בכך את עצמו ואת כל יתר המאמינים. כל המאמינים, אם כן, אמורים להיות שותפים באותה משאלה: **מִשְׁאֲלֹת לְבִי וּתְפִלַּתִי לְאֱלֹהִים – שְׁיִנְשְׁעוּ**. שאול התמיד להתפלל שהעם היהודי ייושע. הוא רצה לראות בישועת העם היהודי, לא רק ברמה לאומית אלא גם ברמה אישית.

בפסוק 2 שאול מעיד על העם היהודי **שְׁיִשׁ לָהֶם קְנָאָה לְאֱלֹהִים**, וקנאה זו היא הסיבה לכאב שלו. הבעיה הייתה שזו **קְנָאָה שְׂאִין עִמָּה דַעַת**. לא די ברצון נלהב. פסוק זה הוא המפתח

לחלק זה באיגרת, כפי שרומים ט 6 היה המפתח לחלק הראשי הראשון. אומנם לעם היהודי הייתה דעת אלוהים אבל הם לא ידעו את אלוהים במשיח, וזה חיוני כדי להיוושע. בטקסט היווני שאול כתב שהיה להם "גנוסיס", כלומר דעת, ידע, אבל לא היה להם "אפיגנוסיס" – ידע מלא. גם הושע אמר זאת: **נְדַמוּ עַמִּי מִבְּלִי הַדְּעַת כִּי-אֵתָה הַדְּעַת מְאֹסָה... (ד 6)**. עם ישראל אובד כי אין לו דעת של האמת הרוחנית.

(2) ההבדלה בין צדקה מתוך התורה וצדקה מתוך אמונה: רומים י 3-11

(א) צדקה מתוך התורה: רומים י 3-5

כי מאחר שלא ידעו את צדקת האלהים ונסו להקים צדקה משלהם, לא נכנעו לצדקה של אלהים. הרי המשיח הוא תכלית התורה, כדי שיצדק כל מי שמאמין. משה אמנם כתב על הצדקה שמתוך התורה "אשר יעשה אתם האדם וחי בהם" אך כך אומרת הצדקה שמתוך אמונה...

שאול שוב מדגיש את העובדה שהם נכשלו בכך שלא הצליחו להשיג את הצדקה שמתוך התורה. לפי פסוק 3, הם נכשלו מאחר שלא ידעו את צדקת האלהים; זו הצדקה המוענקת לאלה שמאמינים. אבל הם לא ביקשו את צדקת האלהים, הם לא ביקשו שיוכרז עליהם שהם מוצדקים על ידי אמונה אלא, הם נסו להקים צדקה משלהם; הם חיפשו צדקה דרך שמירת התורה. הם רצו להקים להם צדקה משלהם שתביא להם כבוד מתוך מעשים. משמעות הניסיון שלהם להקים צדקה משלהם מתוך מעשיהם, הייתה שהם לא נכנעו לצדקה של אלהים. מאחר שצדקת האלוהים מתקבלת בחסד ומתוך אמונה בלבד, מבלי להוסיף מעשים, היה זה חוסר ציות מצידם.

שאול מסביר את הסיבה לכך בפסוק 4: הרי המשיח הוא תכלית התורה, כדי שיצדק כל מי שמאמין. המילה היוונית שתורגמה "תכלית" ("סוף" בתרגום דליטש) היא telos. ביוונית יכולות להיות לה שתי משמעויות. ראשית, "סיום, קץ", שהמשיח הוא סיום או סוף התורה. שנית, משמעותה עשויה להיות "מטרה, תכלית"; המשיח הוא המטרה או התכלית של התורה. התורה לא הייתה מטרה בפני עצמה אלא נועדה להוביל אנשים לאמונה במשיח. על סמך קטעים אחרים בברית החדשה, ברור ששתי המשמעויות נכונות. המשיח היה תכלית התורה כדי להביא אנשים לאמונה (גלטים ג 10 – ד 7). ומות ישוע גם הביא את התורה לסופה (השנייה לקורинתיים ג 1-18; עברים ז 11-19). אבל המשמעות הראשית של המילה היא "סיום". בהקשר של האיגרת אל הרומים, שאול כבר אמר שלתורת משה אין יותר סמכות על המאמין (רומים ז 4-6). בכל מקרה, כלל ישראל נכשלו בשני המובנים; הם לא הבינו שמטרת התורה או תכליתה הייתה אמונה במשיח ושהתורה כחוקים לחיות בהם הסתיימה. התורה לא הייתה אף פעם אמצעי לישועה. הם גם לא הבינו שהתורה אינה מסוגלת להצדיק

את האדם ושהיה צורך לראות את ישוע כמי שדרכו האדם מקבל צדקה, ולא דרך מעשי התורה.

כדי להוכיח את דבריו, שאול מצטט בפסוק 5 (מִשָּׁה אָמַנְם כָּתַב עַל הַצְּדָקָה שְׁמִתוֹךָ הַתּוֹרָה "אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם") מספר ויקרא יח 5. בקטע המסוים הזה, הניגוד אינו בין תורה לאמונה אלא בין צדקה שנובעת מהתורה וצדקה שנובעת מאמונה. איש אינו יכול להשיג צדקה כלשהי מתוך התורה מפני שאיש אינו מסוגל לשמור את התורה בשלמותה. לכן, הדרך היחידה לאדם להיצדק או שיוכרז עליו שהוא צדיק היא על יסוד אמונה. צדקה מהתורה מנסה להשיג צדקה באמצעות מעשי התורה, ולא מבינה שהישועה יכולה להינתן רק בחסד דרך אמונה במשיח.

(ב) צדקה מתוך אמונה: רומים י 6-11

שאל פותח בתיאור הצדקה שמתוך אמונה בפסוקים 6-7: אַךְ כִּי אֹמְרֵת הַצְּדָקָה שְׁמִתוֹךָ אָמוֹנָה: "אֶל־תֹּאמַר בְּלִבְבְּךָ מִי יַעֲלֶה הַשְּׁמַיְמָה?" זאת, כְּדִי לְהוֹרִיד אֶת הַמְּשִׁיחַ. או "מִי יֵרֵד לְתֵהוֹם?" זאת, כְּדִי לְהַעֲלוֹת אֶת הַמְּשִׁיחַ מִן הַמַּתִּים.

שאל מצטט כאן מדברים ל 12-13. שאל אומר שאין צורך לעלות השמימה כדי להוריד את הצדקה אלינו או לרדת לתהום כדי להעלות אותה. דברי משה לישראל מקושרים פה למשיח. כדי להשיג את הצדקה הזו, האדם אינו צריך לעלות לשמיים או לרדת לשאול, שכן לא נחוץ מאמץ מצד האדם. האדם אינו צריך לפעול לביאת המשיח בבשר על מנת להוריד אותו מן השמיים, שכן זה כבר נעשה. האדם גם לא צריך לפעול כדי שהמשיח יקום מן המתים, שכן זה כבר נעשה. צדקה מתוך אמונה אינה מושגת על ידי מאמץ כלשהו מצד האדם.

ואז מצטט שאל בפסוק 8 מדברים ל 14, שמצביע על האופן שבו נגלית הצדקה שמתוך אמונה: אָבֵל מָה הִיא אֹמְרֵת? "כִּי־קָרֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר, בְּפִיךָ וּבְלִבְבְּךָ". זֶהוּ דְבַר הָאָמוֹנָה שְׁאֵנוּ מְבַשְּׂרִים.

הדרך היא בְּפִיךָ וּבְלִבְבְּךָ, מה שמצביע על קרבתו ונגישותו. דְבַר הָאָמוֹנָה הוא המסר, והנושא של המסר הוא אמונה. זהו המסר או הבשורה ששאל לימד.

שאל מסביר בפסוקים 9-11 מהו הדבר האחד החיוני לישועה – להאמין. וְאִם אֵתָּה מוֹדָה בְּפִיךָ שְׁיִשׁוּעַ הוּא הָאֲדוֹן וּמֵאֲמִין בְּלִבְבְּךָ שְׁאֵלֶהִים הַקִּים אוֹתוֹ מִן הַמַּתִּים – תִּנְשָׁע. הֲרִי בְּלִבּוֹ מֵאֲמִין אִישׁ וַיִּצְדַק, וּבְפִיו יוֹדֶה וַיִּנְשָׁע. וְהַכְּתוּב אֹמֵר: "כָּל הַמֵּאֲמִין בּוֹ לֹא יִבּוֹשׁ".

פסוקים 9-10 מראים איך האמונה תהיה תוצאה טבעית שנובעת מההודאה: אֵתָּה מוֹדָה בְּפִיךָ שְׁיִשׁוּעַ הוּא הָאֲדוֹן, וּמֵאֲמִין בְּלִבְבְּךָ שְׁאֵלֶהִים הַקִּים אוֹתוֹ מִן הַמַּתִּים. הֲרִי בְּלִבּוֹ מֵאֲמִין אִישׁ וַיִּצְדַק, וּבְפִיו יוֹדֶה וַיִּנְשָׁע. התקבולת המוצלבת (הכיאסטית) פה-לב, לב-פה, משמעה

שאמונה והודאה בפה קורות בזמנית. ההודאה בישוע כאדון אינה משהו שהאדם עושה מאוחר יותר, כחלק מהשגת הישועה. אמונה בלב מביאה עימה צדקה והצדקה. ההודאה בכך שישוע הוא האדון נעשית לפני אלוהים. תוכנה הוא שישוע מת בעבור חטאינו, נקבר וקם לתחייה. התוכן של האמונה הוא שישוע הוא המושיע; בזאת מודה האדם בפיו ברגע שהוא מאמין.

בפסוק 11 שאול מצטט מישיעהו כח 16 כדי להוכיח שאמונה היא התנאי היחיד לישועה. הנקודה המרכזית בטיעון שלו היא שהדרך האוניברסלית לקבלת ישועה היא דרך אמונה.

ג. חוסר ההבנה של ישראל לגבי אופייה האוניברסלי של הישועה: רומים י 12-13

אִין הַבְּדֵל בֵּינָה בֵּין יְהוּדֵי לְאֵלֵי־יְהוּדֵי, כִּי אֲדוֹן אֶחָד לְכֻלָּם וְרַב חֶסֶד הוּא לְכָל הַקְּוֹרָאִים אֱלִיּוֹ, שְׁכֵן "כָּל אֲשֶׁר-יִקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה יִמְלֹט".

המהלך הראשון של חוסר ההבנה הוביל למסקנה השגויה ולעוד חוסר הבנה / היעדר דעת: שאלוהים התכוון להושיע אך ורק יהודים. קודם לכן שאול הראה שהישועה בתנ"ך נועדה למי שהאמינו, לא על יסוד מעשים אנושיים. בפסוק 12, שאול מוכיח שהישועה היא אוניברסלית לכל מי שמאמין. מאחר שהישועה ניתנת בחינם, היא בהכרח אוניברסלית. היא בחינם ליהודים ולגויים כאחד; בכל הנוגע לדרך שבה האדם נושע, אין הבדל. ברומים ג 22-23 הוא הצביע על כך שכל בני האדם הם חוטאים, היהודים והגויים גם יחד. כעת הוא מצביע על כך שכל אחד יכול להיוושע, גם היהודים וגם הגויים. אדון היהודים הוא אדון הגויים; אֲדוֹן אֶחָד לְכֻלָּם. האדון הזה רב חסד ביחסו לְכָל הַקְּוֹרָאִים אֱלִיּוֹ. כאישור לכך שאול מצטט בפסוק 13 מיואל ג 5 המוכיח את האוניברסליות הזו, שכן כָּל אֲשֶׁר-יִקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה יִמְלֹט. בפסוק 12, הדגש הוא על אופיו של אלוהים: אֲדוֹן אֶחָד לְכֻלָּם. בפסוק 13 הדגש מושם על ההבטחה של אלוהים: כָּל אֲשֶׁר-יִקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה יִמְלֹט. זה כולל יהודים וגויים כאחד.

שאול אינו אומר שכל ההבדלים בין היהודים והגויים נמחקו אלא שבכל הנוגע לדרך שבה נושעים, אין הבדל. הכול נושעים בחסד, באמצעות אמונה. אבל העובדה שעם ישראל לא הבין את אופייה האוניברסלי של הישועה גרמה להם לא להאמין במשיחיותו של ישוע. מאחר שהתורה ניתנה ליהודים ולא לגויים, העם היהודי הסיק בשוגג שאלוהים התכוון להושיע את היהודים ולא את הגויים. הם טעו בהסיקם שהישועה אינה פתוחה לפני הגויים אלא אם יתחייבו לקיים באופן מלא את מצוות התורה; הם שיערו שאם הם ישמרו את התורה, הם ייוושעו. אבל, הישועה אף פעם לא התבססה על התורה; היא תמיד התבססה על חסד, דרך אמונה. וזה נכון הן לגבי היהודים, הן לגבי הגויים.

ד. חוסר ההבנה של ישראל לגבי הכרזת הבשורה לכולם: רומים י 14-21

כל זה הוביל לעוד הבנה שגויה: שאין צורך להפיץ את מסר הישועה לגויים, שכן אלוהים התכוון להושיע רק יהודים. בקטע זה יש הוכחה נוספת לכך שהמעידה של ישראל קרתה באשמתם, ולא באשמת אלוהים. טבעה של הישועה, שהוסבר זה עתה, בהכרח מצריך שהיא תוכרז לכול, ללא הבדל. זה הפך להיות אבן נגף ליהודים לא מאמינים, אבל הם לא יכלו לטעון כתירוץ שלא שמעו.

הוא מציג את השתלשלות הכרזת הבשורה בפסוקים 14-15: **אך פִּיצַד יִקְרְאוּ אֶל מִי שְׁלֹא הֶאֱמִינוּ בּוֹ? וְכִיצַד יֶאֱמִינוּ בְּזֶה אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ אוֹתוֹ? וְכִיצַד יִשְׁמְעוּ בְּאִין מִבְּשָׂר? כִּיצַד יִבְשָׂרוּ אִם לֹא יִשְׁלַחוּ? הֵן כְּתוּב: "מִה-נְאוּוּ רַגְלֵי מִבְּשָׂרֵי טוֹב!"**

כל שאלה היא חוליה ברשרת הטיעון, וכל מסקנה מתבקשת, ויוצרת את הבסיס לשאלה הבאה. הוא מצביע על ארבעה דברים בשאלות האלה. ראשית, אי אפשר לקרוא אל ה' ללא אמונה בו. שנית, אי אפשר להאמין בו מבלי לשמוע עליו; לאמונה חייב להיות תוכן והאדם חייב לשמוע את תוכן האמונה לפני שיוכל לקבל אותה. שלישית, אי אפשר לשמוע בלא מבשר, מבלי שהדברים יוכרזו. ורביעית, אי אפשר לבשר אם לא נשלחים. בשורה אוניברסלית, לכולם, היא פועל יוצא ומתבקש מהישועה האוניברסלית, המוצעת לכולם, ולשם כך נחוצה הכרזה אוניברסלית, לכולם, של הבשורה על ישוע. עם ישראל לא קיבל זאת ולכן לא עשה זאת. שאול מצטט פה מישיעיהו נב 7 (מה-נאוּו על-הַהָרִים רַגְלֵי מִבְּשָׂר, מִשְׁמִיעַ שְׁלוֹם מִבְּשָׂר טוֹב מִשְׁמִיעַ יִשׁוּעָה; אִמֵר לְצִיּוֹן, מְלַךְ אֱלֹהֶיךָ) כדי להראות שהמסר כבר הוכרז אבל פשוט לא האמינו בו. בגלל הבעיה הקודמת, כשלא הבינו את טבעה האוניברסלי של הישועה (המוצעת לכולם ולא רק ליהודים), הם לא בישרו לגויים על ישועה דרך אמונה. ועדיין, בלי אמונה אי אפשר לקרוא **אֶל מִי שְׁלֹא הֶאֱמִינוּ בּוֹ**, ואין אמונה בלי לשמוע, ואין שמיעה בלי שמישהו משמיע את הבשורה, ואין השמעה של הבשורה בלי שנשלחים: **כִּיצַד יִבְשָׂרוּ אִם לֹא יִשְׁלַחוּ?**

מאחר שעם ישראל לא שלח מבשרים, הגויים לא שמעו. אבל בניגוד לגויים, עם ישראל כן שמע, שכן שאול מראה שמסר הבשורה נשמע: **אָבָל לֹא הִפְלֵ צִיְתוֹ לְבָשׂוֹרָה, שֶׁכֵּן יִשְׁעִיהוּ אוֹמֵר: "אֲדַנִּי, מִי הֶאֱמִין לְשִׁמְעָתוֹ?" לְפִיכָּה הֶאֱמִינוּ בָּאֵה בְּשִׁמְיָהּ וְהִשְׁמִיעָה - בְּהִכְרַזַּת דְּבַר הַמְּשִׁיחַ. שׂוֹאֵל אֲנִי, הֲאֵם לֹא שָׁמְעוּ? בּוֹדְאֵי שֶׁכֵּן, הֲלֹא "בְּכָל-הָאָרֶץ יָצָא קוֹם, וּבִקְצֵה תִּבְל מְלִיָּהֶם!" (פסוקים 16-18).**

בפסוק 16 שאול מצביע על כך **שלא הפל ציתו לְבָשׂוֹרָה**; הם לא נשמעו לדרישותיה. ואז הוא מצטט מישיעיהו נב 1 כאסמכתא לכך, כשפרק זה בספר ישעיהו עוסק בדחיית ישוע כמשיח על ידי עם ישראל.

בפסוק 17 הוא מדבר על היחס בין אמונה ושמיעה: חייבים שיהיה מסר, תוכן, כדי להאמין. אבל איך יוכל אדם להאמין בדבר אם לא ישמע אותו? **הָאֱמוּנָה בְּאֵהוּבָה וְהַשְׁמִיעָה - בְּהִכָּרְזַת דְּבַר הַמְּשִׁיחַ.**

בפסוק 18 הוא מראה שהמסר, התוכן, כבר ניתנו ליהודים. הבעיה לא הייתה בחוסר שמיעה, אלא באי ציות. שאול מצטט מתהילים יט 5 כדי להראות שאין לעם היהודי תירוץ שיפטור אותו מאחריות שכן המסר של אלוהים הנגלה ולו רק בטבע (המונח התאולוגי לכך הוא ההתגלות הכללית של אלוהים) היה צריך להביאם לכדי אמונה. אבל, מעבר למסר הנגלה בטבע שהוצג לפניהם, הייתה בידיהם גם הבשורה (ההתגלות המיוחדת של אלוהים). והבשורה הוכרזה למעשה לכל היהודים. זה מראה שישראל שמעו.

בפסוקים 19-20 שאול מצטט נבואות מהתנ"ך – מדברים לב 21 וישעיהו סה 1, החוזות ישועה שתישלח משמיים לכל העמים, ושהגויים יקבלו אותה: **וְעוֹד שׂוֹאֵל אֲנִי, הֲאֵם יִשְׂרָאֵל לֹא יֵדְעוּ? הֲרֵי מִשָּׁה כָּבֵד אָמַר: "אֲנִי אֶקְנִיאֲכֶם בְּלֹא עֵם, בְּגוֹי נָבֵל אֶכְעִסְכֶם". וְיִשְׁעִיהוּ מֵעַז לֹמַר: "נְדַרְשָׁתִי לְלוֹא שְׂאֵלוֹ נִמְצָאתִי לְלֹא בְקִשְׁתִּי."**

גויים יקבלו את המסר שהעם היהודי דחה. אלה שמאמינים יהיו ישות חדשה שתקניא את היהודים, ועל כך ירחיב שאול באיגרת אל הרומים יא 11-14. אבל קבוצה חדשה זו איננה עם; היא לא עם, שכן היא מורכבת ממאמינים מכל העמים-לאומים.

ואז הוא מסכם בפסוק 21 בצטטו מישעיהו סה 2 כדי להראות שאף על פי שעם ישראל דחה אותו, אלוהים עדיין מתייחס אליהם באהבה: **וְהוּא אוֹמֵר לְיִשְׂרָאֵל: "פְּרִשְׁתִּי יְדֵי כָל-הַיּוֹם אֶל-עַם סוֹרֵר וּמוֹרֵה."**

אלוהים פורש את ידיו כל הזמן; בכל עת שעם ישראל ירצה להיענות, אלוהים יקבל אותם. עם ישראל דחו את ה' אבל הוא לא דחה את ישראל; הוא עדיין ממתין כדי לקבל אותם.

4. הָאֵם נָטַשׁ אֱלֹהִים אֶת עַמּוֹ? - רומים יא 24-1

א. דחיית המשיח על ידי ישראל אינה מוחלטת: רומים יא 10-1

אם כן, אֲנִי שׂוֹאֵל, הֲאֵם נָטַשׁ אֱלֹהִים אֶת עַמּוֹ? בְּשׂוֹם פְּנִים לֹא! הֲרֵי גַם אֲנִי בֵּן עַם יִשְׂרָאֵל, מְזַרְעֵ אַבְרָהָם וּמִשְׁבֵּט בְּנֵימִין.

המילים **אם כן** (וּבְכֵן בתרגום דליטש) מקשרות את פסוק 1 עם פסוק 21 בפרק הקודם, המתאר את עם ישראל במצב של חוסר אמונה. שאול פותח בשאלה: **הֲאֵם נָטַשׁ אֱלֹהִים אֶת עַמּוֹ?** שאלה זו מבוססת על הנאמר בסוף הפרק הקודם ומראה שהעם המוזכר בשני הפסוקים האלה חייב להיות אותו העם – עם ישראל. בפסוקים אלה שאול לימד שלא כל עם ישראל דחה את משיחיותו של ישוע, שכן יש יהודים שמכירים בישוע המשיח ונושעים.

התשובה לשאלה אם אלוהים זנח את עמו ניתנת מייד: **בְּשׁוֹם פְּנִים לֹא! חֲלִילָה!** המונח היווני המשמש כאן מביע שלילה מוחלטת. הבעיה לא הייתה שאלוהים נטש את עמו. העובדה שעם ישראל דחה את משיחיותו של ישוע אין משמעה שאלוהים דחה את ישראל. אפילו כשהם סוררים ואינם מאמינים, הם עדיין עמו. כפי שאומר שאול, אלוהים לא זנח את עמו. אילו היה עושה זאת, משמעות הדבר הייתה שאיש מבין היהודים לא היה יכול להיוושע אי פעם. כדי להוכיח זאת, שאול מביא את עצמו כדוגמה. העובדה ששאול עצמו הוא מאמין יהודי הראתה שני דברים. ראשית, שדחיית המשיח על ידי עם ישראל אינה מוחלטת. שנית, שאלוהים לא נטש את עמו. אחרת, שאול לא היה נושע. אף על פי שהרוב לא מאמינים, עדיין, אלוהים לא נטש את עמו; הוא לא דחה את העם הנבחר שלו. שאול מתייחס לישראל כעל עמו בהווה, כלומר הם עדיין עמו הנבחר של אלוהים.

אז מציין שאול את הבחירה של אלוהים בעמו בפסוק 2: **אֱלֹהִים לֹא נָטַשׁ אֶת עַמּוֹ, הָעָם שֶׁהוּא יְדַע מִקֶּדֶם.**

הקשר בין אלוהים לעמו הוא ידיעה מקדם. אלוהים בחר בישראל למרות שידע שעם ישראל ידחה את ישוע כמשיח. עצם הרעיון של הידיעה מקדם של אלוהים אינו מותר מקום לרעיון של נטישת ישראל על ידיו. מאחר שעם ישראל נבחר על ידיו, אלוהים לא יכול לזנוח אותם.

כדי להראות ששאול לא היה היחיד באמונתו בישוע המשיח, הוא מדבר על **הַשְּׂאֲרִית עַל-פִּי בְּחִירָה שֶׁל חֶסֶד** בפסוקים 2-10. הרבה יהודים אחרים הגיעו לאמונה מושיעה, גם בעבר וגם בהווה. שאול נותן דוגמה היסטורית של אליהו בפסוקים 2-4: **... וְכִי אֵינְכֶם יוֹדְעִים מָה אֹמֵר הַכְּתוּב עַל אֱלֹהֵי, כִּיצַד הַתְּלוֹן עַל יִשְׂרָאֵל לְפָנָי אֱלֹהִים? "אֲדַנִּי, אֶת-נְבִיאֶיךָ הֲרָגוּ וְאֶת-מִזְבְּחֹתֶיךָ הֲרָסוּ; וְאֹתָר אֲנִי לְבָדִי, וַיִּבְקְשׁוּ אֶת-נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ". אִךְ מָה אֹמֵר לוֹ דָּבָר אֱלֹהִים? "הַשְּׂאֲרִית לִי בְּיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים אֲשֶׁר לֹא-כָרְעוּ לְבַעַל".**

לאלוהים תמיד הייתה שארית נאמנה, גם אם הייתה לעיתים קטנה. הכפירה אומנם הייתה כללית, אבל לא כללה את כל היהודים. בדוגמה של אליהו שאול אומר שמה שנכון בימיו היה נכון תמיד: השארית היא שתאמין ותיוושע. בימי אליהו השארית מנתה רק שבעת אלפים איש. מה שקרה מאז שישוע המשיח בא אל העולם אינו חדש, שכן לכל אורך תולדות העם היהודי, הרוב לא האמינו.

אחרי שנתן את הדוגמה של אליהו, שאול מייחס את הדברים לימיו בפסוק 5: **כֵּן גַם בְּיָמֵינוּ נִשְׂאָרָה שְׂאֲרִית עַל-פִּי בְּחִירָה שֶׁל חֶסֶד.**

במילים **כֵּן גַם בְּיָמֵינוּ** יש השוואה ומסקנה; מה שהיה נכון אז נכון עכשיו: **נִשְׂאָרָה שְׂאֲרִית עַל-פִּי בְּחִירָה שֶׁל חֶסֶד**. בהצהירו שזו בחירה של חסד, שאול מצביע על אמת המידה לפיה השארית נוצרת. לא על בסיס תורת משה (רומים י 4) אלא על בסיס חסד. הניסוח ביוונית

הוא בזמן דקדוקי שמראה שהשארית הייתה קיימת בעבר ועדיין קיימת גם בהווה. השארית שבהווה שבפסוק 5 מקבילה ל**שָׁבַעַת אֱלֹפִים** האנשים בימי אליהו הנביא. השארית הזו היא **יִשְׂרָאֵל הַשֵּׁיכִים לְאֱלֹהִים** מגלטים ו 6.

שאלו מסביר ברומים יא פסוק 6: **וְאִם בְּחֶסֶד, הָרִי שְׁלֵא עוֹד מִתּוֹךְ מַעֲשִׂים; אַחֲרֵת הַחֶסֶד חֲדָל לֵהוֹיֹת חֶסֶד.**

הוא מבהיר שחסד ומעשים אינם יכולים לדור בכפיפה אחת; הוא אמר זאת גם בפרק י'. אם בחסד, לא ייתכן שזה יהיה **מִתּוֹךְ מַעֲשִׂים; אַחֲרֵת הַחֶסֶד חֲדָל לֵהוֹיֹת חֶסֶד**. אין איש, גם לא היהודי, שיכול לטעון לזכויות מיוחדות לפני אלוהים. אלוהים יושיע אנשים אך ורק בחסד, דרך אמונה, הן מבין היהודים הן מבין הגויים. בכל הנוגע לבסיס הישועה, הרי שתורה וחסד, מעשים ואמונה, אינם יכולים להתקיים בו־זמנית.

שאלו מסיק אז מסקנה הגיונית בפסוק 7: **וּבְכֵן מָה? יִשְׂרָאֵל לֹא הִשִּׁיג אֶת מִבְּקָשׁוֹ, אֲבָל הַנִּבְחָרִים הַשִּׁיגוּ; וְהַשְּׂאָר הִקְשׁוּ לְבָבָם.**

וּבְכֵן מָה? המסקנה היא: את מה שעם ישראל ככלל ביקש, הוא לא השיג. עם ישראל רדף צדקה, אבל כאמור ברומים ט 31-33, הם ביקשו אותה על סמך המעשים שלהם ומעשי התורה, לכן לא השיגו אותה. **הַנִּבְחָרִים הַשִּׁיגוּ [צדקה]; וְהַשְּׂאָר הִקְשׁוּ לְבָבָם**. שוב, ההבדלה כאן אינה בין הקהילה לעם ישראל או בין יהודים לגויים, אלא בין יהודים שהאמינו ליהודים שאינם מאמינים. את מה שעם ישראל לא הצליח להשיג, שארית ישראל השיגה. מאמינים יהודים קיבלו את הצדקה הזאת של אלוהים. דבר דומה נאמר גם באיגרת פטרוס הראשונה ב 10-1. בעוד שעם ישראל ככלל נכשלו בהשגת צדקת האלוהים, קיימת בקרב שארית שלא נכשלה. השארית הזאת, המאמינים היהודים, הם **יִשְׂרָאֵל הַשֵּׁיכִים לְאֱלֹהִים**. שוב, ההבחנה שנעשית היא בין השארית, הנבחרים שהשיגו זאת, לאלה שאינם חלק מהשארית, **הַשְּׂאָר הִקְשׁוּ לְבָבָם**.

בפסוקים 8-10 שאלו מצטט מהתנ"ך כדי להראות שהקשיית הלב העכשווית של ישראל נחזתה בכל שלושת חלקי התנ"ך: **פְּתוּב: "נָתַן לָהֶם הָאֱלֹהִים רוּחַ תְּרַדְמָה, עֵינִים לֹא לְרִאֲוֹת וְאָזְנִים לֹא לְשִׁמֹּעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה". וְדוּד אֹמֵר: "וְהִי־שִׁלְחָנָם לִפְנֵיהֶם לְפָח וּלְרִשָּׁתָּהּ וּלְשִׁלּוּמִים לְמוֹקֵשׁ. תַּחֲשַׁכְנָה עֵינֵיהֶם מִרִּאֲוֹת, וּמִתְנִיָּהֶם תְּמִיד הַמַּעַד".**

הוא מצטט מהתורה מדברים כט 3, מהנביאים מישעיהו כט 10, ומהכתובים מתהילים סט 23-24 כדי להראות שליבם של כלל ישראל התקשה.

מה שנאמר ברומים יא 10-1 הוא שבעוד עם ישראל ככלל נכשל בהשגת צדקה, דחיית ישוע כמשיח אינה דחייה מוחלטת; יש יהודים שכן מאמינים. מאמינים יהודים אלה קיבלו את צדקת האלוהים. יש כעת, בהווה, מאמינים יהודים שהם **הַשְּׂאָרִית עַל־פִּי בְחִירָה שְׁלֵחֶסֶד**. כך

שבמקום להשתמש בקיומו של מיעוט של מאמינים כהוכחה לכך שאלוהים נטש את עמו, למעשה זוהי הוכחה שהוא לא נטש אותם.

ב. המטרה של מעידת ישראל: רומים יא 11-15

שאל מעלה שוב טענה או שאלה שאותה הוא יזים בהמשך: **על כן שואל אני, האם מעדו פְּדוּ שְׂפִילוֹ לְלֹא קוּם? חַס וְחִלְיָה! (תרגום דליטש: וְעַתָּה אֲנִי אֹמֵר הַנְּכַשְׁלוּ לְמַעַן יִפְלוּ? חִלְיָה!)**

ובכן, האם מטרת מעידתם של ישראל ברומים ט 30-33 הייתה שייפלו ללא קום? האם המטרה הייתה שאלוהים יוכל לדחות את עמו ולנטוש אותו? שאל מתייחס לרוב העם שאכן מעדו. המילה היוונית ששאל משתמש בה ל"ייפלו" מצביעה על נפילה שלמה, סופית, שאין לה תקנה. אם כן, האם ישראל מעדו כדי שהם ייפלו סופית ולא יקומו עוד? שאל עונה: **חַס וְחִלְיָה!** לאור נאמנותו של אלוהים, זה בלתי מתקבל על הדעת. הם מעדו, אבל לא כדי ליפול מבלי לקום עוד. אלוהים תכנן שעם ישראל ימעד למען ישועת הגויים, אבל ישועת הגויים משרתת את או כפופה לישועת היהודים.

שאל מסביר בפסוקים 11-15 את מטרתה של ישועת הגויים. בפסוקים 11-14 נאמר: **אֲלֹא שְׂבַמְעִידְתֶּם הַיְשׁוּעָה לְגוֹיִם, לְהַקְנִיא אוֹתָם. וְאִם מְעִידְתֶּם הִיא עֲשֵׂר לְעוֹלָם וְהַפְסָדָם הוּא עֲשֵׂר לְגוֹיִם, שְׂלֵמוֹתָם - עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה! אֲלֵיכֶם הַגּוֹיִם אֲנִי מְדַבֵּר; בְּהִיּוֹתִי אֲנִי שְׂלִיחַ לְגוֹיִם מְכַבֵּד אֲנִי אֶת שְׂרוֹתֵי, בְּתַקְנָה לְעוֹרֵר קְנָאָה בְּבָנֵי עַמִּי וְלְהוֹשִׁיעַ כְּמָה מֵהֶם.**

המטרה מוצגת בסוף פסוק 11, והיא – להקניא את היהודים. זו התייחסות לדברים לב 21, שכבר צוטט ברומים י 19. התשובה לשאלה "למה אלוהים מושיע גויים כיום?" היא: כדי לעורר את קנאתם של היהודים. משמעות המילה היוונית המתורגמת ל"להקניאם" או "לעורר קנאה" היא "להתלוות לצד מישהו ולגרום לו לרתוח או לבעבע מקנאה". אלוהים מושיע גויים על מנת שגוי מאמין יתלווה ליהודי לא מאמין ויגרום לו לקנא בגלל מה שיש למאמין הגוי, וזאת כדי שגם הוא יאמין במשיח.

פסוק 12 מציג ניגוד בין החלק והמלוא. **וְאִם מְעִידְתֶּם הִיא עֲשֵׂר לְעוֹלָם וְהַפְסָדָם הוּא עֲשֵׂר לְגוֹיִם, שְׂלֵמוֹתָם - עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה!** כעת רק חלק מהעם, מיעוט, הוא השארית, ואלה הם המאמינים כיום, אבל בעתיד עם ישראל ייוושע כולו, בשלמותו, וזה יהיה מלואם, **שְׂלֵמוֹתָם.** מעידת ישראל משרתת את ישועת הגויים, **וּמְעִידְתֶּם הִיא הַעֲשֵׂר לְעוֹלָם,** העושר לגויים, לפיכך העובדה הזאת אמורה להוביל לכמה לקחים חשובים. הלקח הראשון לגבי מטרת המעידה של ישראל הוא, שהם לא מעדו ונפלו ללא קום, אלא שזה קרה על מנת שהישועה תוכל להגיע לגויים.

כעת משהגיעה הישועה לגויים, מטרת ישועתם היא להקניא את היהודים וכך להביא אותם לישועה (פסוקים 13-14). **אֲלֵיכֶם הַגּוֹיִם אֲנִי מְדַבֵּר; בְּהִיּוֹתִי אֲנִי שְׂלִיחַ לְגוֹיִם מְכַבֵּד אֲנִי אֶת**

שרותי, בתקנה לעורר קנאה בבני עמי ולהושיע כמה מהם. מטרת המעידה של ישראל הייתה ישועה לגויים, ומטרת הישועה של הגויים היא ישועת היהודים. זו המתודולוגיה לפיה בחר אלוהים לפעול.

לקח שני לגבי מטרת המעידה של ישראל מוצג בפסוק 15: **הרי אם הדחתם היא רצוי בשביל העולם, מה תהיה השבתם אם לא תקומה ממנת אלי חיים?**

הלקח השני הוא שכל זה יוביל לברכה לישראל. שאול אומר שאם מעידת ישראל משמעה היה רצוי בשביל עולם הגויים, הרי שהשבתם של ישראל תהיה חיים מן-המתים. חוסר האמונה של ישראל מכוון לעבר השבת האמונה; מעידת ישראל מכוונת להשבתם הסופית. מלואם (שְׁלֹמוֹתֵם) בפסוק 12 מתייחס להשבה מלאה של עם ישראל לאלוהים. אם דרך מעידתם של ישראל הגויים קיבלו את הבשורה, איזו ברכה תהיה זו בשבילם כשישראל ישובו להאמין. אם הגויים קיבלו "כמות" כזו של ברכה בזכות המעידה של ישראל, קל וחומר שהגויים יתברכו הרבה יותר כשעם ישראל ייושע. זה יוביל לשיבתו של ישוע ולכינון מלכות אלוהים. לכן עמל שאול קשות בקרב הגויים. באופן שכזה, אפילו יותר יהודים יתקנאו ויאמינו, מה שבתורו יביא אפילו יותר ברכות לגויים.

שאול אומר בפסוקים אלה שהייתה זו תוכניתו של אלוהים שעם ישראל ידחה את משיחיותו של ישוע; לזמן מה, הבשורה תופץ לגויים ובמהלך תקופה זו הם אמורים להקניא את היהודים; עד שבסופו של דבר, כל ישראל ייושעו. שאול מסתמך על ישעיהו מט 1-13, שם לימד ישעיהו את אותו הדבר: שהמשיח יבוא לישראל; עם ישראל ידחה אותו, ואז המשיח, לזמן מה, יהיה לאור גויים; אבל בסופו של דבר ישראל ישובו אליו. שאול אינו אומר כאן שום דבר חדש; הוא רק מצביע על הדרך שבה ישעיהו פרק מט מתגשם בהווה. בפסוקים 1-10 שאול לימד שיש עדיין שארית שמאמינה ונושעת. כעת בפסוקים 11-15 הוא אומר שהדרך העיקרית שבה היהודים באים כעת לאמונה היא מפני שהמאמינים הגויים מעוררים את קנאתם.

ג. עץ הזית: רומים יא 16-24

שאול פותח קטע זה עם ההמחשה והעיקרון של עץ הזית: **אם תרומת העֵסָה קִדָּשׁ, כֵּן גַם כָּל הַבָּצֵק! וְאִם הַשְּׂרֵשׁ קִדָּשׁ, כֵּן גַם הָעֵנָפִים** (פסוק 16).

המילה "אם" מראה שיש סיבה להאמין בהשבה לאומית עתידית של עם ישראל לאלוהים. הוא משתמש בדוגמה של **תרומת העֵסָה והשְׂרֵשׁ**, שמסמלים את אברהם, יצחק, יעקב, ואת הברית עם אברהם. הם קדושים כי הם הופרדו והוקדשו על ידי אלוהים למטרה שהוא קבע. עם ישראל הוא **הבָּצֵק והָעֵנָפִים**. העיקרון מבוסס על במדבר טו 17-21: הקדושה של תרומת העיסה ושל השורש מועברת לבצק ולענפים. כשם שתרומת העיסה מקדשת את כל היבול,

את כל עיסת הבצק, כך יום אחד כל ישראל גם הם יתקדשו. הברית שנכרתה עם אברהם והאבות היא הבסיס לציפייה לישועת עם ישראל בעתיד.

הענפים המקוריים הם היהודים או ישראל, וענפי זית הבר הם הגויים: **וְאִם נִכְרְתוּ כַּמָּה עֲנָפִים מֵעֵץ הַזֵּית, וְאֵתָהּ, זֵית־בָּר, הִרְכַּבְתָּ בְּמִקְוָמָם וְשִׁתַּפְּתָ בְּשֶׁרֶשׁ הָעֵץ וּבְלִשְׁדוֹ... (פסוק 17).**

עץ הזית בקטע הזה אינו מייצג את ישראל או את הקהילה, אלא מייצג מקום של ברכה רוחנית. ישראל הם הבעלים של עץ הזית, אבל אינם העץ עצמו. השורש של מקום הברכה הזו הוא הברית עם אברהם. שאלו אומר כאן את אותו הדבר שאמר באפסים ב 11-16, ג 5-6. הגויים, דרך אמונתם, נהיו כעת לשותפים בברכות הרוחניות של היהודים הכלולות בברית עם אברהם. עץ הזית מייצג את מקום הברכה ועכשיו הגויים הורכבו וחוברו למקום הברכה הזו והם שותפים ללשדו. הגויים לא השתלטו אלא היו לשותפים בברכות הרוחניות של היהודים. בפסוק זה, שאלו דיבר על הרכבת ענפי זית בר על עץ זית טוב. מבקריו טענו שברור ששאלו לא הבין בגנות, מפני שאין זה טבעי להרכיב ענף זית בר על עץ זית טוב. אך זו בדיוק הנקודה ששאלו מדגיש; אין זה טבעי לגויים להיות מורכבים לתוך מקום הברכה הזו שנובע מברית אברהם. בפסוק 24 שאלו כותב שזה מנוגד לטבע. הרכבה שכזו לא הייתה מניבה פרי. הוא מראה שאלוהים עושה משהו שמנוגד לטבע: הוא מביא את הגויים למקום הברכה על יסוד הבריתות היהודיות.

ואז שאלו נותן אזהרה בפסוקים 18-22: **אָזִי אֶל תִּתְנַשֵּׂא עַל הָעֲנָפִים. אִם תִּתְנַשֵּׂא, דַּע לָךְ שֶׁלֹּא אֶתָּה נוֹשֵׂא אֶת הַשֶּׁרֶשׁ, אֶלֶּא הַשֶּׁרֶשׁ נוֹשֵׂא אוֹתְךָ. אֶתָּה תֹאמַר: "הָעֲנָפִים נִכְרְתוּ כִּדִּי שֶׁאֲרָכַב אֹנִי". יִפֹּה! בְּגַלֵּל אִי־אֲמוּנָה נִכְרְתוּ, אֲךָ אֶתָּה עַל־יְדֵי אֲמוּנָה מִחֲזִיק מַעֲמַד. אֵל תִּתְנַגֵּא אֶלֶּא הַמֵּלֶא יִרְאֶה, שֶׁהָרִי אִם לֹא חֹס אֱלֹהִים עַל הָעֲנָפִים הַמְּקוֹרִיִּים, גַּם עֲלֶיךָ לֹא יְחוּס. לָכֵן שִׂים לֵב לְטוֹבוֹ שֶׁל אֱלֹהִים וְלַחֲמֶרְתּוֹ: מִחֲד גִּיסָא חֲמַרָה כְּלָפִי הַנְּכַשְׁלִים; מֵאִידֶךָ גִּיסָא, טוֹבוֹ שֶׁל אֱלֹהִים עֲלֶיךָ אִם תַּעֲמַד בְּטוֹבוֹ, וְלֹא - גַּם אֶתָּה תִּכְרַת.**

האזהרה היא שהבסיס לברכה של הגויים הוא אמונה, לא מעשים; כדי שהגויים יישארו במקום של ברכה, הם חייבים להמשיך לעמוד באמונה. המעידה של ישראל צריכה להיות בעבורם שיעור. שאלו אינו מדבר על מאמינים ולא-מאמינים כפרטים, אלא על עם ישראל ועל הגויים. היהודים היו במקום של הברכה כעם, אבל בגלל חוסר האמונה שלהם הם נכרתו. עכשיו הגויים אמורים להימצא במקום הברכה; אבל אם הם לא יאמינו, גם הם ייכרתו ויחסרו ממנו. לא מדובר על אובדן הישועה, אלא על הרחקה ממקום הברכה. הגויים מוזהרים שלא להתנשא על הענפים המקוריים, שכן הם אינם עומדים בזכות עצמם; הם מתקיימים בזכות השורש – הברית עם אברהם, שהיא ברית יהודית.

בהמשך (פסוקים 23-24) שאלו מציג את הטיעון להחזרה של עם ישראל בסופו של דבר: **וְאִם לֹא יִמְשִׁיכוּ בְּחֶסֶר אֲמוּנָתָם יִרְכְּבוּ גַם הֵם, שֶׁכֵּן אֱלֹהִים יְכוֹל לְהַחְזִירָם וְלְהִרְכִּיבָם. הָרִי אִם**

אתה נכרת מעץ זית בר מטבעו, ובנגוד לטבע הרפכת על עץ זית טוב, כל שכן אלה, המקורים, ירכבו על עץ הזית שלהם!

בפסוק 23 שאול מראה שהדבר היחיד שמונע את החזרת ישראל הוא חוסר האמונה שלהם, שכן אלהים יכול להחזירם ולהרכיבם. בפסוק הבא הוא מסביר מדוע יש לצפות להחזרתם: זהו עץ הזית שלהם. עץ הזית הזה, מקום הברכה הזה, הוא של ישראל. הכיכד? מקום הברכה מבוסס על ארבע הבריות הבלתי מותנות שאלוהים כרת עם ישראל. אלה הן בריות עם היהודים, לכן מקום הברכה שייך בצדק ליהודים. זהו חלק מהיתרון של היהודי, המתואר ברומים ג 1-2. הגויים הם רק שותפים לברכות הברית שלהם. אי לכך יש לצפות שישראל יוחזרו ויורכו על עץ הזית שלהם. שכן אם אלוהים מרכיב זית בר על עץ זית טוב בנגוד לטבע... כל שכן אלה, המקורים, ירכבו על עץ הזית שלהם. העובדה שעץ הזית שייך לישראל מראה שישראל אינו העץ, שכן הבעלים ומה ששייך לבעלים הם ישויות נפרדות. לאחר שציין את מה שמצפים שיקרה, שאול קובע שזה בדיוק מה שיקרה בעתיד.

III. העתיד

א. שארית מישראל בזמן הצרה

כל יהודי שיאמין בישוע במהלך שבע השנים של עת הצרה יהיה חלק משארית ישראל. זה כולל את 144,000 היהודים (ההתגלות ז) ואת היהודים מירושלים שיאמינו באמצע תקופת הצרה (ההתגלות יא 13). זה כולל את כל היהודים שיאמינו כתוצאה מהכרזת הבשורה בפי ה-144,000 או שני העדים (ההתגלות יא). זה גם כולל את השארית מספר ההתגלות יב 17 שהשטן יילחם בהם.

ב. השארית הנאמנה

1. ההגדרה

חלק גדול מהאוכלוסייה היהודית יהפכו להיות חלק משארית ישראל רק בסוף תקופת הצרה. ניתן לקרוא להם "השארית הנאמנה". על סמך כל הפסוקים העוסקים בנושא, מהקבוצה הזו יהיה מורכב רוב שליש העם שישרוד את תקופת הצרה. לכל אורך הצרה הם לא יאמינו במשיח ישוע וגם לא בצורר המשיח. הם לא יהיו "הרבים" מדניאל ט 27 אלא יסרבו לכל קשר עם הברית שתפתח את הצרה הגדולה. הם אלה שלא ישימו מחסם בכזב ולא "יחישו" (ישעיהו כח 14-16). הם נאמנים בכך שיאמינו באלוהי ישראל על פי ההתגלות הניתנת בתנ"ך ועל כך הם יישענו. אבל בסוף הם יכירו בישוע כמשיח.

2. השארית הנאמנה תישען על ה' באמת: ישעיהו י 20-23

וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא, לֹא-יִוָסֵף עוֹד שָׂאֵר יִשְׂרָאֵל וּפְלִיטַת בֵּית-יַעֲקֹב, לְהִשָּׁעַן, עַל-מִכָּהוּ; וְנִשָּׁעַן, עַל-יְהוָה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל— בְּאֵמֶת. שָׂאֵר יָשׁוּב, שָׂאֵר יַעֲקֹב אֶל-אֵל, גְּבוּר. כִּי אִם-יְהִיָּה עִמָּךְ יִשְׂרָאֵל, כְּחוֹל הַיָּם שָׂאֵר, יָשׁוּב בוֹ; כְּלִיּוֹן חֲרוּץ, שׁוֹטֵף צְדָקָה. כִּי כֹלָה, וְנִחְרָצָה אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת, עֲשֵׂה בְּקֶרֶב כָּל-הָאָרֶץ.

בפסוק 20 נאמר שבשונה מיתר אנשי ישראל, השארית (השאר) תישען על יהוה קדוש ישראל. בפסוק 21 ישעיהו מכריז שבסופו של דבר הם ישובו אל אלוהי ישראל, שיבה שתוכל להתרחש רק דרך אמונה בישוע המשיח. תחילת פסוק 22 מציינת שעל אף מספרם הגדול של היהודים כחול הים, רק שארית תשוב אל אלוהים. המשך פסוק 22 ופסוק 23 מדברים על כליון חרוץ. נחרץ שיבוא כיליון על כל הארץ, והשארית תשרוד אותו. יש כאן דמיון למילים המופיעות בישעיהו כח 22 (ועתה, אל-תתלוצצו, פן-יחזקו, מוסריכם: כי-כלה ונחרצה שמעתי, מאת אדני יהוה צבאות על-כל-הארץ), שם נחרץ שתבוא עליהם כליה עם חתימת ברית שבע השנים, האירוע שפותח את ימות הצרה הגדולה. מצירוף שני הפסוקים האלה מישעיהו ברור שבמשך תקופת הצרה, השארית תשרוד את רדיפת היהודים על ידי צורר המשיח ואת החורבן המאסיבי של הארץ. לכן, מכנים אותם בפסוק 20 שאר ישראל ופליטת בית-יעקב, וגם פליטת ישראל, פליטת בית יהודה וכד' בישעיהו ד 2; י 20; לז 31-32; יואל ג 5; עובדיה 17.

3. ההגנה על השארית הנאמנה: ישעיהו מא 8-16

וְאַתָּה יִשְׂרָאֵל עַבְדִּי, יַעֲקֹב אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךָ; זָרַע, אֲבָרְכֶם אֱהָבִי. אֲשֶׁר הִחַזְקִיתִּיךָ מִקְצוֹת הָאָרֶץ, וּמֵאֲצִילֶיךָ קִרְאתִיךָ; וְאָמַר לְךָ עַבְדִּי-אַתָּה, בְּחַרְתִּיךָ וְלֹא מֵאֲסִיתִיךָ. אֶל-תִּירָא כִּי עִמָּךְ-אֲנִי, אֶל-תִּשָׁתַׁע כִּי-אֲנִי אֱלֹהֶיךָ; אֲמַצִּיתִיךָ, אֶף-עֲזַרְתִּיךָ אֶף-תִּמְכָּתִיךָ, בַּיּוֹם צְדָקָי. הֵן יִבְשׁוּ וְיִקְלְמוּ, כָּל הַנְּחָרִים בָּךְ; יְהִיוּ כְּאִין וְיֵאבְדוּ, אֲנָשֵׁי רִיבָךְ. תִּבְקָשׁם וְלֹא תִמְצָאֵם, אֲנָשֵׁי מִצְרָיִם; יְהִיוּ כְּאִין וְכֶאֱפֹס, אֲנָשֵׁי מִלְחֲמָתְךָ. כִּי, אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִחַזִּיק מִיְמִינֶךָ; הֵאמֵר לְךָ אֶל-תִּירָא, אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ. אֶל-תִּירָאִי תוֹלַעַת יַעֲקֹב, מִתֵּי יִשְׂרָאֵל; אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ נְאֻם-יְהוָה, וְגֹאֲלֶךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל. הִנֵּה שְׁמִתִּיךָ, לְמוֹרֵג חֲרוּץ חֲדָשׁ בְּעַל, פִּיפְיוֹת; תְּדוֹשׁ הַרִים וְתִדְקֶךָ, וְגִבְעוֹת כְּמֹץ תִּשִּׂים. תִּזְרַם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם, וְסִפְרָה תִּפְיֵי אֹתָם; וְאַתָּה תִּגִּיל בַּיהוָה, בְּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלֵּל.

זוהי הבטחה לשמור על השארית הנאמנה בעיצומן של רדיפות קשות, בזמן שהשטן יתאמץ להשמיד את היהודים במחצית השנייה של תקופת הצרה.

4. אלוהים יספק לשארית הנאמנה את כל צרכיה

א. ישעיהו מא 17-20

העניים והאביונים מבקשים מים, ואין לשונם, בצמא נשטה; אני יהוה אענם, אלהי ישראל לא אעזבם. אפתח על-שפיים נהרות, ובתוך בקעות מעינות; אשים מדבר לאגם-מים, וארץ ציה למוצאי מים. אפתח במדבר ארז שטה, והדס ועץ שמן; אשים בערבה, ברוש תדקר ותאשור— יחדו. למען יראו וידעו, וישימו וישכילו יחדו כי יד-יהוה, עשתה זאת; וקדוש ישראל, בראה.

לפי הקטע הזה, ניסים שאלוהים יחולל כדי לספק להם מים ומזון יגרמו להם לשקול שוב את הקשר שלהם עם אלוהים. כפי שאלוהים סיפק מים ומזון לבני ישראל במדבר סיני, כך הוא יעשה שוב בזמן הצרה כאשר היהודים יברחו למדבר.

ב. ישעיהו סה 8-16

פה אמר יהוה, כאשר ימצא התירוש באשכול, ואמר אל-תשחיתהו, כי ברכה בו פן אעשה למען עבדי, לבלתי השחית הכל. והוצאתי מיעקב זרע, ומיהודה יורש הר; וירשיה בחירי, ועבדי ישכנו-שמה. והיה השרון לנה-צאן, ועמק עכור לרביץ בקר, לעמי, אשר דרשוני. ואתם עזבי יהוה, השכחים את-הר קדשי הערכים לגד שלחן, והממלאים למני ממסר. ומינתי אתכם לחרב, וכלכם לטבח תקרעו; ען קראתי ולא עניתם, דברתי ולא שמעתם; ותעשו הרע בעיני, ובאשר לא-הפצתי בחרתם. לכן פה-אמר אדני יהוה, הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו הנה עבדי ישתו, ואתם תצמאו; הנה עבדי ישמחו, ואתם תבשו. הנה עבדי ירנו, מטוב לב; ואתם תצעקו מכאב לב, ומשבר רוח תלילו. והנחתם שמכם לשבושה לבחירי, והמיתך אדני יהוה; ולעבדי יקרא, שם אחר. אשר המתברך בארץ, יתברך באלהי אמן, והנשבע בארץ, ישבע באלהי אמן: כי נשכחו, הצרות הראשונות, וכי נסתרו, מעיני.

קטע זה מבהיר שבעוד שהכופרים יסבלו וימותו, השארית הנאמנה תזכה להגנה, למזון ולמים מידי אלוהים. זה יאפשר לה לשרוד את הרדיפות ואת החורבן של הצרה הגדולה.

ג. השארית הנאמנה וישועת עם ישראל

1. רומים יא 25-36

בעזרת מילית החיבור וההסבר "הן", המחברת קטע זה עם רומים יא 24, שאול מצהיר בבירור בפסוקים 25 ובתחילת פסוק 26, שבסוף, עם ישראל ייושע: הן, אחי, אינני רוצה שייעלם מקם הסוד הזה, פן תהיו חכמים בעיניכם: קהות לב אחזה במדת מה את ישראל, עד אשר יכנס מלוא הגוים. וכך כל ישראל יושע...

בפסוק 25 שאול מציין שקהות הלב שאחזה את ישראל מוגבלת, חלקית, רק לזמן מה: **קְהוֹת לֵב אַחְזָה בְּמִדַּת מָה אֶת יִשְׂרָאֵל, עַד אֲשֶׁר... לִיבָם לֹא הִתְקַשָּׁה לְחִלּוּטִין**; וזה גם מה שנאמר ברומים יא 10-1. העובדה שיש יהודים שמאמינים ונושעים מוכיחה שקהות הלב הייתה חלקית. וליבם קהה רק זמנית, **עַד אֲשֶׁר יִכְנַס מְלֹא הַגּוֹיִם**. המילה היוונית שתורגמה ל"מלוא" מצביעה על מכסה מספרית שהתמלאה. במילים אחרות, לאלוהים יש מספר מסוים של גויים שהוא יעד להושיע ולהכניס למקום של ברכה, לעץ הזית של פסוקים 16-24.

לאחר **שִׁיכְנַס מְלֹא הַגּוֹיִם**, לאחר שהמכסה המספרית הזו תתמלא, ככתוב בתחילת פסוק 26: **כָּל יִשְׂרָאֵל יִנְשָׁע**. לפי מעשי השליחים טו 14 (**שָׁמְעוּן סֹפֵר כִּי צִד לְרֵאשׁוֹנָה פָּקֵד אֱלֹהִים אֶת הַגּוֹיִם לְקַחַת מְקַרְבָּם עִם לְשִׁמּוֹ**), אחת המטרות של "עידן הקהילה" הוא לקחת מקרב הגויים **עִם לְשִׁמּוֹ**. זה יימשך **עַד אֲשֶׁר יִכְנַס מְלֹא הַגּוֹיִם**. באותו זמן קהילת המשיח תהיה שלמה והיא תילקח לשמיים. אז יטפל אלוהים שוב בעם ישראל כעם, ולא רק ביהודים כפרטים, וזה יוביל לישועת כל ישראל. **בְּכָל יִשְׂרָאֵל** שאול התכוון לכל היהודים שיחיו באותו זמן, ולא לכל היהודים מכל הזמנים. חוגים מסוימים פירשו את הפסוק הזה באופן שגוי כאילו כוונתו לומר שכל היהודים ייושעו בסופו של דבר ושליפכך אין צורך להפיץ את הבשורה בקרב היהודים. אבל אין זה מה שהקטע מלמד. לדוגמה, התנ"ך מדבר על כל ישראל, כל עדת ישראל, שיצאה ממצרים. כמובן, לא כל היהודים שחיו אי פעם יצאו ממצרים, אלא רק כל יהודי שחי באותו זמן יצא ממצרים. יש לפרש את הפסוק הזה באותה דרך: כל יהודי שיחיה באותו זמן, ייושע. **הַסוּד** שעליו מדובר בקטע זה אינו ישועת עם ישראל כולו כעם, שכן זה כבר נגלה בתנ"ך. **הַסוּד** הוא קהות הלב החלקית והזמנית של ישראל שתימשך עד שמלוא המכסה המספרית של הגויים תתמלא. "ישראל" הנזכר בפסוק זה חייב להיות עם ישראל, שכן זו הייתה משמעות המונח בעשר הפעמים האחרות שבהן נעשה שימוש בשם זה מפרק ט; ובכך מודים אפילו אלה הדוגלים בתאולוגיית "ההחלפה" (לפיה הגויים תפסו את מקומו של עם ישראל). אין כל סיבה להוציא את הפסוק הזה מן הכלל, בייחוד מאחר שהוא הגיוני לחלוטין ומציב ניגוד אל מול הגויים שבפסוק הקודם.

בפסוקים הבאים (26-29) קישר שאול בין ישועת עם ישראל העתידית למצבם הנוכחי: **יְכַרְכֵּר כָּל יִשְׂרָאֵל יִנְשָׁע, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וַיָּבֵא מִצְרַיִם גֹּאֲלֵם וַיְשִׁיב פְּשַׁע בְּיַעֲקֹב נָאֵם יְהוָה וְאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אִתְּכֶם, כִּי אֶקְלַח לְעֹנֶכֶם". אֲמַנְכֶם בְּמַה שְׁנֹגַע לְבָשׂוֹרָה הֵם אוֹיְבֵיכֶם בְּגִלְלָתְכֶם, אֲכַל בְּמַה שְׁנֹגַע לְבָחִירָה אֲהוּבֵיכֶם הֵם בְּגִלְלֵי הָאֲבוֹת, שֶׁהָרִי אֵין הָאֱלֹהִים מִתְחַרְט עַל מִתְנַתְּוִי וְעַל בְּחִירָתוֹ**.

סוף פסוק 26 ופסוק 27 מביאים אסמכתא מקראית לישועת ישראל העתידית, בציטוט מישעיהו נט 20-21 וכז 9. והוא מנתח את האמת הזו בתחילת פסוק 28: **בְּמַה שְׁנֹגַע לְבָשׂוֹרָה הֵם אוֹיְבֵיכֶם בְּגִלְלָתְכֶם**. הריחוק של ישראל למרות הבטחות הברית הוא דרכו של אלוהים להביא אליו את הגויים. בכל הנוגע לבשורה, הם אויבים בגלל, או למען, הגויים. שאול

קובע בסוף פסוק 28: אָבֵל בְּמֵה שְׂנוּגַע לְבַחֲרָה אֲהוּבִים הֵם בְּגִלְל הָאָבוֹת. עם ישראל הוא עמו הנבחר של אלוהים. בְּגִלְל הָאָבוֹת מתייחס לבריתות שכרת אלוהים עם ישראל, ובייחוד הברית שכרת עם אברהם, יצחק ויעקב. אלוהים הוא שומר הברית (וְיִדְעֶתָ, כִּי-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הַאֱלֹהִים: הָאֵל, הַנֶּאֱמָן שֶׁמֶר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד... דברים ז 9) ולפיכך הוא יקיים את הבריתות שלו, למען שמו. חלק ממה שמובטח בברית הזו הוא ישועת עם ישראל, כעם. לעת עתה, ליבם של ישראל התקשה חלקית. כתוצאה מכך, האלמנט הזה של הקשחת הלב הוא אויב לבשורה. בסופו של דבר, אלוהים חייב להביא אליו את כל העם מפני שְׂאֵהוּבִים הֵם בְּגִלְל הָאָבוֹת; הוא הבטיח להם במסגרת הברית הבטחות שעליו לקיים. פסוק 29 קובע: שְׁהָרִי אֵין הַאֱלֹהִים מִתְחַרֵּט עַל מִתְנַתְּיוֹ וְעַל בְּחִירָתוֹ. הסיבה שבגללה הוא חייב לקיים אותן היא טבען הבלתי מותנה ובלתי משתנה של הבטחות האלוהים. הוא בחר בעם ישראל; המתנות הן הבטחות הברית שהן התוצאה של בחירה זו. בְּחִירָתוֹ וּמִתְנַתְּיוֹ אינן נתונות לביטול; הן בלתי הפיכות.

שאל מתווה את העיקרון למה שעומד לקרות בנוגע לכך שהגויים נקראו אליו ולישועת עם ישראל בפסוקים 30-32: וְכַשֵּׁם שֶׁאַתֶּם בְּעֵבֶר לֹא צִיִּתֶם לֵאלֹהִים, אַךְ כָּעֵת רַחֲמֵתֶם אֲגַב אִי-צִיִּתֶם, כֵּן גַּם אֵלֶּה לֹא צִיִּתוּ כָּעֵת, וְכֵן בְּרַחֲמִים אֲשֶׁר הִשְׁפַּעוּ עֲלֵיכֶם יִרְחַמוּ גַּם הֵם כָּעֵת; כִּי אֱלֹהִים כֹּלָא אֶת הַכֹּל בְּאִי-צִיִּת כְּדִי שְׂיִרְחַם עַל הַכֹּל.

שאל הצביע על כך שחוסר אמונה סיפק לאלוהים הזדמנות לגלות רחמים לא רק למי שראויים להם, אלא גם לאלה שאינם ראויים להם. בעבר הגויים לא צייתו, אַךְ כָּעֵת רוחמו. ישראל אינם מצייתים כעת, כך שהיהודים הושמו ברמה שבה הם ראויים לרחמים: כִּי אֱלֹהִים כֹּלָא אֶת הַכֹּל בְּאִי-צִיִּת כְּדִי שְׂיִרְחַם עַל הַכֹּל, וזהו סיכום הבשורה. הכול כלולים, ללא הבדל, שכן במסגרת ההקשר הזה הוא מתייחס לגויים וליהודים כאל השתייכות לאומית, אך לא לכל האנשים כפרטים. הוא ירחם על כולם ללא הבדל, כלומר הן על היהודים והן על הגויים, אבל לא כל בני האדם ייושעו כפרטים. תהיה ישועה בקרב היהודים והגויים כאחד, בתור השתייכות לאומית. אם מישהו בכלל נושע, הרי שזה בזכות רחמי האלוהים.

שאל מסיים את הדיון התאולוגי שלו על עם ישראל בדוקסולוגיה – דברי שבח לאלוהים – בפסוקים 33-36: מַה עֲמֵק עֲשֶׂר הַאֱלֹהִים, מַה עֲמֵק חֲכָמָתוֹ וְדַעְתּוֹ! אֵין חֲקָר לְמִשְׁפָּטָיו וְאֵין מִשְׁיָג אֶת דְּרָכָיו, כִּי "מִי-תֵכֵן אֶת-רוּחַ יְהוָה וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעֵנוּ?" וְיִמִּי הַקְּדִים לְתֵת לוֹ דָּבָר וַיִּשְׁלַם לוֹ? הֲרִי הַכֹּל מִמְּנוֹ, הַכֹּל דְּרָכּוֹ, וְהַכֹּל אֱלִיוֹ. לוֹ הַכְּבוֹד לְעוֹלָמִים! אָמֵן.

שאל התעמק בתוכנית האלוהית בקשר לישראל, ובאופן שבו הוא הביא את ישראל למצב הזה; התעמק באיך שאלוהים מביא אליו אנשים מהגויים כדי להושיע רבים מהם ואיך בשלב מסוים זמנם יסתיים כשהמכסה תתמלא; ועסק בשאלה איך אלוהים ישיב אליו את עם ישראל ויביא את כולם לישועה. לאחר כל זה הוא מסיים עם דברי השבח הנפלאים האלה. שאל

מהלל את חוכמתו של אלוהים ואת עושר החוכמה הזו. אכן, כל מי שבאמת מבין את יחסו של אלוהים לעם היהודי, מבין את תוכניתו לישראל ורואה כל זאת מנקודת המבט של אלוהים, גם הוא מן ההכרח יצטרף לשאול ויאמר: **מָה עֲמַק עֲשָׂר הָאֱלֹהִים, מָה עֲמַק חֲכַמְתוֹ וְדַעְתּוֹ!**

2. הסתירה והפתרון

לפי רומים יא 25-27, כל ישראל ייושע. לפי ישעיהו י 20-23, רק השארית תיושע. אין כאן סתירה אם מבינים זאת בהקשר של הישועה הלאומית של עם ישראל. לפי זכריה יג 8-9, שני שליש מהאוכלוסייה היהודית יושמדו ברדיפות בעת הצרה הגדולה. זה יכול את כל אלה שאינם חלק מהשארית, את שארית הפליטה: ישעיהו ד 2; י 20; לז 31-32; יואל ג 5; עובדיה 17.

מאחר שכל השליש הנותר יאמינו, בנקודה זו, כל ישראל ושארית ישראל יהיו היינו הך. הדבר מובהר במיכה ב 12-13: **אֶסֶף אֶסְפֶּי יַעֲקֹב כָּל־קַבְּץ אֶקְבֹּץ שְׂאֵרֵי יִשְׂרָאֵל יַחַד אֲשִׁימֵנוּ: כָּצֹאן בְּצֶרֶה כְּעֶדֶר בְּתוֹךְ הַדְּבָרוֹ תְּהִימְנָה מֵאֲדָם. עַל־הַפֶּרֶץ לִפְנֵיהֶם פָּרְצוּ וַיַּעֲבְרוּ שְׂעֵר וַיִּצְאוּ בּוֹ וַיַּעֲבֵר מִלֶּכֶם לִפְנֵיהֶם וַיְהִי בְרֹאשָׁם.**

המשמעות מובעת בתקבולת של השירה העברית המקראית שבפסוקים אלה. ההקבלה הראשונה היא **יַעֲקֹב כָּל־קַבְּץ** – כל יעקב (ישראל) שמקביל וזהה ל**שְׂאֵרֵי יִשְׂרָאֵל**, שכן עם הישועה הלאומית של עם ישראל, כל העם יהיה חלק מהשארית. ועקב הישועה של עם ישראל, המשיח יחזור כדי להציל אותם (פסוק 13).

ד. שארית ישראל הנאמנה במלכות המשיח

מאחר שעם ישראל כולו שיהיה קיים לאורך מלכות המשיח יהיה עם שנושע, הם יישארו בגדר שארית ישראל לאורך התקופה הזו. כל מה שנאמר על ישראל והמלכות יהיה נכון לגבי שארית ישראל. עם זאת, פסוקים מסוימים כן מדגישים את מוטיב השארית במלכות המשיח ולפיכך, לשם השלמת שיעורנו זה, נסכם אותם להלן.

בנוגע להשבת ישראל לארץ ולה', ישעיהו יא 11, 16, וזכריה ח 6-7 מתארים זאת כאיסוף של השארית. ישועת השארית מודגשת (זכריה ח 7; מיכה ד 7). משמעות הדבר היא שחטאי השארית ייסלחו, לפי מיכה ז 18-20: **מִי־אֵל כְּמוֹךָ נִשְׂא עֵוֹן וְעֵבֶר עַל־פְּשַׁע לְשֵׁאֲרֵי נַחְלָתוֹ לֹא־הִחֲזִיק לְעַד אֲפֹ כִי־חִפֵּץ חֶסֶד הוּא. יָשׁוּב יִרְחַמֵנוּ יִכְבֹּשׂ עֲוֹנֵתֵינוּ וְתִשְׁלִיךְ בְּמַצְלוֹת יָם כָּל־חַטָּאוֹתֵינוּ. תִּתֵן אֶמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתֵּינוּ מִימֵי קֶדֶם. הַמִּשְׁמַעוֹת תְּהִיָה גַם שֶׁהַשְּׂאֵרִית תִּפְיֵץ אֶת דְּבַר אֱלֹהִים בְּקֶרֶב הַגּוֹיִים, לפי מיכה ה 7-8. השארית גם תנחל את הארץ לפי צפניה ב 7, 9 וזכריה ח 12. הם ישבו בארץ ללא חטא ויחיו בבטחה: **שְׂאֵרֵי יִשְׂרָאֵל לֹא־יַעֲשׂוּ עֲוֹלָה וְלֹא־יִדְבְּרוּ כִזָּב וְלֹא־יִמְצָא בְּפִיהֶם לְשׁוֹן תְּרִמִּית כִּי־הֵמָּה יִרְעוּ וַיִּרְצֻוּ וְאִין מִחְרִיד (צפניה ג 13).****